ΕΣΤΙΑ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

1883

[ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ — ΙΟΥΝΙΟΣ]

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ
ΛΑΥΡΙΩΤΟΥ
ΑΥΞΩΝ ΑΡΙΘ.

ΤΙΜΑΤΑΙ ΦΡ. 6.—ΔΕΔΕΜ. ΦΡ. 8

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μητροπολίτη
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ

ΑΘΗΝΗΣΙ
Γ. ΚΑΣΔΟΝΗΣ, ΕΚΔΟΤΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
Γραφεῖον τῆς Ἑστίας: Ὁδὸς Ἀγχέσμου, 9.
1883

Ἀριθ. **386** – *Λεπτὰ εἴκοσι πέντε.*

ΕΤΟΣ Η'

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος ΙΕ' — Συνδρομὴ ἐτησία ἐν Ἑλλάδι φρ. 12, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20. – Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶναι ἐτήσιαι. – Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Ἀγχίσμου — 22 Μαΐου 1883

Μεσαιωνικὸς βίος

ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ[1]

—

Β'

Αἱ καινότητες ὑπὸ τοὺς Βυζαντινούς, τοὺς Φράγκους καὶ τοὺς Τούρκους. — Διοργάνωσις τῆς ὀλιγαρχικῆς πολιτείας τῶν Θεσσαλονικέων. — Οἱ προϋχοντες, ὁ κλῆρος, οἱ μέσοι, καὶ οἱ δῆμοι. — Κοινοτικοὶ νόμοι. — Πάλη δημοκρατικοῦ στοιχείου πρὸς τοὺς ὀλιγαρχικούς. — Ἡ δημοκρατία τῶν Ζηλωτῶν.

Ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμὸν 377 φύλλῳ τῆς «Ἑστίας» ἀνελύθη ἡ περὶ τοῦ ἐν Ἑλλάδι τιμαριωτικοῦ συστήματος μελέτη τοῦ κ. Σάθα· νῦν δὲ συνοψίζομεν καὶ τὸν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἱστορικοῦ ἐκτιθέμενον βίον τῶν ἑλληνικῶν κοινοτήτων ἐν τῷ μεσαιῶνι.

«Ἐν τῇ προσλαλιᾷ Κυπρίου πρεσβευτοῦ πρὸς τοὺς ἐπιδραμόντας τὴν νῆσον Γενουησίους (1374), ἀπαντᾶται καὶ ἡ ἑξῆς ἁπλοϊκὴ φράσις, κάλλιστα χαρακτηρίζουσα τὴν τύχην τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καθ' ὅλην τὴν μακρὰν διαδοχὴν τῶν ἐν τῇ ἑλληνικῇ γῇ ξενικῶν ἐπιδρομῶν: «ὅλοι τοῦτοι θὰ διαβοῦν, καὶ σὺ θὰ μείνῃς ὡς καθολικὸς ἀφέντης, ὅτι τὸ νερὸν πάγει καὶ ὁ ἄμμος μένει, τούτέστιν οἱ ξένοι θέλουν φύγειν καὶ οἱ τοπικοὶ θέλουν μείνειν καὶ λαλῶ το φανερά, ὅτι ἄλλο τοῦτοι οἱ καλοπίχεροι ἐννοιάζονται, καὶ ἄλλος ὁ Θεὸς θέλει κάμειν». Ὅ,τι ὁ ἀφελὴς τῶν Κυπρίων πρεσβευτὴς πρὸ ἡμισείας χιλιετηρίδος ἐκήρυττε, τοῦτο ἀκριβῶς καὶ ἡ ἱστορία ἐπιβεβαιοῖ· ἅπαντες οἱ πολυώνυμοι τῆς Ἑλλάδος κατακτηταὶ ἔρρευσαν ὡς τὸ ὕδωρ καὶ ἐξηφανίσθησαν, μόλις δ' οἱ μεσαιωνολόγοι κατορθοῦσι διὰ τῆς ἀντιπαραβολῆς πολλῶν ἐγγράφων νὰ συρράψωσιν, οὐχὶ τ' ἀνύπαρκτα χρονικά, ἀλλ' ἀκατονομάστους τινὰς γενεαλογίας.

Ἡ ἔρευνα τῶν αἰτίων εἰς ἃ ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ὀφείλει τὴν θαυμασίαν διάσωσίν του ἀπὸ τοῦ φοβεροῦ χειμάρρου, ὅστις προόρριζα ἀνέσπασε καὶ ἔπνιξεν ἔθνη μᾶλλον τοῦ ἡμετέρου πολυάριθμα, δικαιοῦται ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις τῆς προσοχῆς καὶ τῆς μελέτης τῶν ἱστορικῶν. Τὸ ἐθνολογικὸν τοῦτο φαινόμενον δύναται νὰ ἐξηγηθῇ διὰ μόνου τοῦ χάσματος, ὅπερ ὁ ὑπάδουλος κατώρθωσε ν' ἀνοίξῃ μεταξὺ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ κατακτητοῦ.

Εἰθισμένοι ἀπὸ τῶν παλαιοτάτων χρόνων νὰ ζῶσι κατὰ φατρίας καὶ κράτη αὐτοτελῆ καὶ ἐν ὅλῳ τῷ μεσαιῶνι οἱ Ἕλληνες πεισμόνως ἐπέμειναν ἐν τῇ ἀπομονώσει, ἥτις πρὸς τοῖς ἄλλοις, διέσωσεν αὐτοῖς καὶ σκιάν τινα ἀνεξαρτησίας.

Ἡ ἀπομόνωσις αὕτη, ἣν ἀποκαλοῦμεν *αὐτοκεφαλισμόν*, ἠδύνατο νὰ ἐκλείψῃ ὑπὸ τοὺς Βυζαντινούς, ἂν οὗτοι δὲν εἶχον τὴν παράδοξον ἀξίωσιν νὰ θυσιάσωσι τὴν Ἑλληνικὴν ἐθνικότητα εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν παράδοσιν. Τὸ βυζαντινὸν κράτος ἦν μᾶλλον θρησκεία ἢ ἔθνος· ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει καὶ ἡ Ἑλλὰς τῷ ἀνῆκεν ὡς ἐπαρχία κληρονομηθεῖσα ἀπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς κατακτήσεως. Ὁ ἐξ Ἕλληνος γενόμενος Βυζαντινὸς ὤφειλεν ἐν τοῖς πρώτοις ν' ἀποκηρύξῃ αὐτὴν τὴν ἑλληνικὴν καταγωγήν του.

Ὅθεν εὐδόλως παράδοξον ὅτι βλέπομεν τὴν Ἑλλάδα ζῶσαν ἀπὸ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων μέχρι τῆς ἀναγεννήσεως αὐτῆς ἐν πνεύματι στενοῦ αὐτοχθονισμοῦ. Ὁ ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας κοινὸς ἀγὼν ἐκρήμνισε διὰ παντὸς τοὺς ἰσχυροὺς φραγμοὺς, τοὺς ὁποίους κατ' ἀλλήλων ἤγειραν ἀδελφοὶ ζήσαντες ἀπομεμονωμένοι ἐν περιόδῳ σχεδὸν δισχιλιετεῖ. Πάντες γνωρίζουσιν ὅτι, διαρκοῦντος τοῦ ἀγῶνος τούτου, πολυάριθμοι Τουρκικαὶ οἰκογένειαι, ἐγκατεστημέναι ἐν Πελοποννήσῳ ἀπ' αὐτῆς τῆς πρώτης κατακτήσεως, μετηνάστευσαν σωρηδὸν εἰς Ἀσίαν, τὴν παλαιὰν αὐτῶν πατρίδα. Αὐτοὶ οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει Τοῦρκοι δὲν δύνανται ἔτι νὰ προσοικειωθῶσιν εἰς τὴν ἰδέαν ὅτι δύνανται νὰ διαμείνωσιν ἐν χώρᾳ, ἣς δυναστεύουσιν ἐπὶ τέσσαρας ἑκατονταετηρίδας. Καὶ οὐ μόνον ἔθνη τοσοῦτον διαφόρου καταγωγῆς καὶ θρησκεύματος ἔζησαν μεμονωμένα ἐν μέσῳ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ λαοὶ ὁμαίμονες, ὡς οἱ Ἀλβανοί, διαμείναντες ἐν Ἑλλάδι ἀπετέλεσαν ἰδίον γένος, διακρινόμενον ἀπὸ τῶν ἰθαγενῶν ἐν περιόδῳ ὑπερχιλιετεῖ.

Ἡ ἰδέα τοῦ αὐτοχθονισμοῦ ἦν τοσοῦτον ἐρριζωμένη ἐν τοῖς Ἕλλησιν, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ ἐξ ἄλλου διαμερίσματος μεταναστεύων, διεκρίτετο παρὰ τοῖς νέοις αὐτοῦ συμπολίταις διὰ

1. Συνέχεια ἐκ φύλλου 377 τῆς «Ἑστίας».

τοῦ ἐπωνύμου ὁ ξένος. Ἡ μεταξὺ ἀλλοδαποῦ καὶ ἐντοπίου διαίρεσις ἐπεκράτει τοσοῦτον ἐν τοῖς μεσαιωνικοῖς χρόνοις, ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ Βασιλικοὶ νόμοι στεροῦσι τὸν ἐξωτικὸν τῶν εἰς τοὺς ἰθαγενεῖς ἀπονεμομένων προνομίων. Ὁ ξένος κατέστη συνώνυμος πρὸς τὸν δοῦλον, ἤτοι τὸν λεγόμενον *πάροικον*.

Ἀποικία Πελοποννησίων, μεταναστεύσασα εἰς Ζάκυνθον περὶ τὰ τέλη τῆς ΙΕ' ἑκατονταετηρίδος, συγκροτεῖ ἀμέσως ἰδίαν κοινότητα ὅπως μὴ ἀπολέσῃ τὰ προνόμιά της. Πᾶς ἐκ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος μεταναστεύων εἰς τὰς Ἰονίους νήσους ἔζη ἀπόβλητος τῆς ἰθαγενοῦς κοινότητος, μόλις δὲ κατώρθου συγγενεύων πρὸς τὸν λαὸν ν' ἀναγνωρισθῇ πελάτης δυνατοῦ τινος. Ἐν ἔτει 1540 ὁ ἀρχιεπίσκοπος Μονεμβασίας Μητροφάνης ἐξώρκιζε τὸ ποίμνιόν του νὰ προτιμήσῃ τὸν Τουρκικὸν ζυγὸν ἀπὸ τῆς εἰς τὰ Κύθηρα μελετηθείσης μεταναστεύσεως, διότι ἡ μετοικεσία ἐκείνη θὰ τοὺς ἐστέρει παντὸς δικαιώματος, καθιστῶσα αὐτοὺς παροίκους, ἤτοι δούλους τῶν Κυθηρίων.

Ὁ μεσαιωνικὸς οὗτος αὐτοχθονισμὸς καταντᾷ πολλάκις γελοῖος. Ἐν τῇ ΙϚ' ἑκατονταετηρίδι οἱ πρέσβεις τῶν κοινοτήτων Ζακύνθου καὶ Κεφαλληνίας διεπληκτίσθησαν τοσοῦτον σφοδρῶς πρὸς ἀλλήλους, περὶ τοῦ δικαιώματος τῆς προτιμήσεως, ὥστε καὶ αὐτὰ τὰ Ἐνετικὰ δικαστήρια ἐπλήφθησαν τῆς λύσεως τῆς διενέξεως. Εἰς τὰς περισωθείσας γραπτὰς προτάσεις των οἱ Κεφαλλῆνες ἀπαιτοῦσιν ἀπὸ τῶν Ζακυνθίων ὑποταγὴν ἐπὶ τῷ ἀφελεῖ ἰσχυρισμῷ ὅτι καὶ ἐν αὐτῷ τῷ Ὁμηρικῷ καταλόγῳ οἱ Ζακύνθιοι μνημονεύονται ὡς ὑποτελεῖς τοῦ Ὀδυσσέως.

Ἐκ τῶν Ἐνετικῶν τιμολογίων πληροφορούμεθα ὅτι μέχρι τοῦ 1500 ἑκάστη πόλις τῆς Ἑλλάδος διετήρει ἴδια μέτρα καὶ σταθμὰ καὶ ὀνομαστικὰ νομίσματα ὅλως διάφορα. Τὸ αὐτὸ τοπικὸν πνεῦμα εἰσεχώρησε καὶ εἰς αὐτὴν τὴν θρησκείαν, ἀφοῦ βλέπομεν καὶ τοὺς ἐν Ἀμοργῷ ἱερεῖς κηρύσσοντας ὅτι ὁ Ἀμοργινὸς Ἅγιος Γεώργιος ἦν ὁ ἀληθὴς ταξιάρχης τῆς οὐρανίας στρατιᾶς, καὶ οὐχὶ ὁ ἅγιος Μιχαὴλ τῶν Σεριφίων, ὡς ἰσχυρίζοντο οἱ τῆς Σερίφου ἱερεῖς.

Βαθμηδὸν ἐξοικειωθεὶς πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς ἀπωλείας τοῦ πολιτικοῦ βίου ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς συνεκέντρωσεν ἁπάσας τὰς δυνάμεις του πρὸς μόρφωσιν ἰδιωτικοῦ βίου βασιζομένου ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς κοινότητος. Ὁ θεσμὸς οὗτος καλούμενος ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων Πολιτεία, ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν Università, διεμορφώθη ἐπὶ τῇ βάσει μᾶλλον τῶν παλαιῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν ἢ τῶν Ῥωμαϊκῶν Municipia. Ἔτι καὶ νῦν ὁ λαὸς ἐπιμένει ἀποκαλῶν *πολιτείαν* τὴν ἐν κοινότητι βιοῦσαν πόλιν, ἐνῷ ὀνομάζει χωρία τὰς ἐκ τῆς πόλεως ἐξαρτωμένας κώμας. Ἡ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος λειτουργήσασα ἐν Ἑλλάδι κυβέρνησις ἔφερε τὸ ὄνομα Ἑλληνικὴ Πολιτεία· τὸ ὄνομα τοῦτο παρέμεινε καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως τοῦ Καποδιστρίου, καὶ μόλις ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος ἡ Πολιτεία ἀντικατέστη διὰ τοῦ Βασιλείου. Ἡ ἐν ἀρχῇ τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος ἱδρυθεῖσα ἐν Ἑπτανήσῳ αὐτόνομος κυβέρνησις ἔφερε τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα Ἰόνιος Πολιτεία, καὶ τὸ ἰταλικὸν Republica.

Ἀδιαφορῶν πρὸς τὸ ὄνομα καὶ τὴν ἐθνικότητα τοῦ κατακτητοῦ του, ὁ Ἕλλην ἐδείχθη λίαν ζηλότυπος εἰς τὴν διατήρησιν τῆς πολιτείας, ἥτις τῷ ἀνεπόλει ὄνομα καὶ θεσμὸν κλεῖσαντα τοὺς παλαιοὺς προγόνους. Πλούσιοι καὶ πένητες ἦσαν ἴσοι ἐνώπιον τῆς πολιτείας, ὡς ἐξισώθησαν ἤδη καὶ ἐν τῇ δουλείᾳ. Ἡ καταγωγὴ καὶ ἰδίως τὰ πλούτῃ παρεῖχον δικαίωμά τι προτιμήσεως εἴς τινας οἴκους, οὐδέποτε ὅμως τὸ δικαίωμα τοῦτο ἠδύνατο νὰ καταργήσῃ ἐκ ποδῶν τὰ δικαιώματα τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσότητος τῶν ἄλλων πολιτῶν. Αὐτὸς ὁ τίτλος, ὃν ἔφερον οἱ τοῦ λαοῦ ἐκλεκτοί (πατέρες τῆς πολιτείας) μαρτυρεῖ τὸν ὅλως πατριωτικὸν σκοπὸν τῆς ὑπεροχῆς. Ὁσάκις ἡ τὰς τύχας τῆς πολιτείας διευθύνουσα κλάσις διενοήθη νὰ καταχρασθῇ τῆς ἰσχύος αὐτῆς, τὸ σχίσμα κατέστη ἀναπόφευκτον· οἱ πιεζόμενοι συγκροτοῦντες ἀμέσως νέαν κοινότητα ἐκήρυττον τὸν πόλεμον πρὸς τοὺς ἄρχοντας, καὶ τότε οὗτοι πρὸς διαφύλαξίν των ἀπὸ τῆς ὀργῆς τοῦ λαοῦ ἠγάραζον τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ κατακτητοῦ, καθιστάμενοι ἀληθεῖς τύραννοι· τότε δὲ ἀντὶ πατέρων ὁ λαὸς τοὺς ἀπεκάλει Φραγκάρχοντας, Τουρκολάτρας. Παραδείγματα τοιούτων ἐμφυλίων ῥήξεων παρέχουσιν αἱ μεσαιωνικαὶ κοινότητες τοῦ Ναυπλίου, καὶ ἰδίως αἱ τῶν Ἰονίων νήσων, ἔνθα τὸ αἷμα καὶ τὸ πῦρ πολλάκις ἐσημείωσαν τὴν οἰκογενειακὴν ταύτην ἔριδα.

Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅμως οἱ ὑπόδουλοι Ἕλληνες ἀπετέλεσαν ἓν σῶμα μιᾶς καὶ μόνης οἰκογενείας, καὶ ἀδελφικῶς συνεργαζόμενοι κατώρθωσαν διὰ τῆς εὐφυΐας καὶ τῆς φιλοπονίας ὅπως ἀνακτήσωσι τὰ ὑπὸ τῆς κατακτήσεως ἁρπαγέντα αὐτῶν πλούτη. Καταλαβόντες τὴν Κύπρον οἱ Γάλλοι Σταυροφόροι διεμοιράσθησαν ὅλα τὰ ἐν τῇ νήσῳ κτήματα· μετὰ παρέλευσιν ὅμως μιᾶς ἑκατονταετηρίδος οἱ τῆς Κύπρου ἱππόται καταφαγόντες τὰ πάντα ἐν τῇ ἀργίᾳ, ἠναγκάσθησαν νὰ πωλήσωσι τὰ χωρία καὶ αὐτὰς τὰς οἰκίας αὐτῶν εἰς τοὺς διὰ τῆς ἐργασίας πλουτήσαντας ὑπηκόους. Αὐτοὶ οἱ βασιλεῖς πτωχύναντες εὑρέθησαν ἐν τῇ ἀνάγκῃ ὅπως ἀπελευθερώσι τοὺς δούλους τῶν ἰδίων κωμῶν, ἀντὶ ὡρισμένου χρηματικοῦ ποσοῦ. Μόνην ἡ Ἐνετικὴ Γερουσία δι' ἀλλεπαλλήλων διαταγῶν ἀπηγόρευεν εἰς τοὺς ἐν Ἑλλάδι ἐγκα-

τεστημένους Ἐνετοὺς ἀποίκους τὴν πώλησιν τῶν τιμαρίων εἰς τοὺς ἰθαγενεῖς· αἱ χρηματικαὶ δυσχέρειαι κατέστησαν τοσοῦτον μεγάλαι, ὥστε οὐ μόνον οἱ ἄποικοι ἐξεχώρουν τὰ κτήματά των εἰς τοὺς Ἕλληνας πιστωτάς, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἀποικιακὴ κυβέρνησις ἐξηυτελίζετο δανειζομένη ἀπὸ τῶν ἰθαγενῶν χρήματα πρὸς λειτουργίαν αὐτῆς τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας.

Ὁ Νικηφόρος Γρηγοράς, ἐπισκεφθεὶς ἐν ἔτει 1350 τὰς εἰς τοὺς Σταυροφόρους ὑποκειμένας ἑλληνικὰς νήσους περιέγραψεν εὐμενῶς τὴν κατάστασιν τῶν ὑποδούλων τούτων ἀδελφῶν, οἵτινες, ἀφοῦ γεννάιως ἐπρομάχησαν ὑπὲρ ἐλευθερίας, ὑπέκυψαν εἰς τὸν ἀριθμὸν καὶ ἀνεγνώρισαν τὴν νέαν κυβέρνησιν ἐπ' ἐλπίδι αἰσιωτέρου μέλλοντος. Στενώτατα πρὸς ἀλλήλους συνδεδεμένοι ἀπήλαυον ὑπὸ τὴν ξένην κυριαρχίαν εἰρήνης καὶ δικαιοσύνης, ὧν ἐστεροῦντο οἱ εἰς τὸ Βυζάντιον ὑποκείμενοι ὁμοεθνεῖς. Ὁ βυζαντινὸς χρονογράφος εἰδικῶς μνημονεύει καὶ Κυπριακῆς κοινότητος, προεδρευομένης ὑπὸ τοῦ φίλου του Γεωργίου Λαπίθου. Τοῦ πατρὸς τούτου τοῦ λαοῦ περιῆλθεν ἡμῖν ποίημά τι καλῶς ἐξεικονίζον τὰ ἐπικρατοῦντα αἰσθήματα ἐν ταῖς φραγκοκρατουμέναις κοινότησι. Τὸ ποίημα τοῦ Λαπίθου συγκείμενον ἐκ 1490 πολιτικῶν στίχων δύναται προσηκόντως νὰ ἐπιγραφῇ «Τὰ καθήκοντα τοῦ πολίτου», καὶ ἀναπολεῖ τὰ γνωμικὰ ποιήματα τῶν παλαιῶν.

Ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς ὑποδούλους ἀδελφοὺς ὁ Κύπριος πολιτειάρχης, παρηγορεῖ αὐτοὺς διὰ τῶν γενναίων τούτων λόγων·

"Αν τύχην ἔχῃς δουλικήν, φέρε γεννάιως τοῦτο,
μὴ ἐθυμῶν τοῦ στέρεσθαι ἐλπὶν ἐλευθερίας,
μηδ' ἀτιμότερον ἡγοῦ σαυτὸν ἕνεκα τούτου
ταχὺ γὰρ δοῦλος ἔνεισι πρὸς τὴν ἐλευθερίαν,
καὶ πόλεμος δουλαγωγεῖ, βαβαί, τοὺς ἐλευθέρους.

Οὕτω δ' ἐξακολουθεῖ διδάσκων τὸν λαόν, ὅτι ἡ δουλεία εἶνε μὲν κακόν, οὐχὶ ὅμως καὶ τοιοῦτον ὥστε νὰ ἐξαχρειώσῃ πᾶν εὐγενὲς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ αἴσθημα καὶ νὰ σβύσῃ πᾶσαν ἐλπίδα. Ὁ ἀληθῶς γενναῖος ὀφείλει νὰ ὑποφέρῃ μετὰ μακροθυμίας τὴν ὑπὸ τῆς τυφλῆς τύχης ἐπελθοῦσαν αὐτῷ δυστυχίαν, βέβαιος ὅτι ἡ τύχη μεταλλάττει, ὡς ἐξαρτωμένη ἀπὸ τοῦ θεοῦ. Καὶ ἐν τῇ δουλείᾳ ὁ πολίτης ἔχει δικαιώματα, τὰ ὁποῖα ὀφείλει νὰ ἐξασκῇ εὐσυνειδήτως ἐκλέγων τοὺς ἄρχοντάς του οὐχὶ ἐν τοῖς πλουσιωτάτοις, ἀλλ' ἐν τοῖς φρονιμωτάτοις. Εἰς τὰς διαταγὰς τῶν προϊσταμένων τούτων ὀφείλει νὰ ὑπακούῃ καὶ μετ' αὐτῶν νὰ προκινδυνεύῃ γεννάιως εἰς ὑπεράσπισιν τῆς πατρίδος, ἐν πάσῃ ἐπικειμένῃ βαρβάρων ἐπιδρομῇ.

"Αν ἔθνος τι βαρβαρικὸν κατὰ τῆς σῆς πατρίδος
ἐπιστρατεύσαν ἀπειλῇ δεινὴν αἰχμαλωσίαν,
μὴ καταπλήττου καὶ προδῷς αἰσχρῶς τοὺς σοὶ φιλτάτους,
ἀλλὰ προθύμως ἔξιθι καὶ τοῖς ἐχθροῖς συνάντα
καὶ δεῖξον ὄμμα βλοσυρὸν καὶ θαρσαλέαν φρένα.
κἂν μὲν νικήσῃς ἔσωσας γυναῖκά τε καὶ παῖδας,
γονεῖς καὶ φίλους ἅπαντας, πατρίδα τε φιλτάτην,
καὶ πάντες σε θαυμάσουσι καὶ κλέος ἕξεις μέγα.
εἰ δ' ἀριστεύοντα συμβῇ τεθνάναι σε γεννάιως,
ἄθλιον σοι κείσεται τὸ κλέος ἐν τῇ πόλει.

Τὸ προνόμιον τῆς ὁπλοφορίας θεωρεῖ ὁ Κύπριος δημογέρων ὡς τὸ πολυτιμότατον τοῦ δούλου δικαίωμα, διὸ καὶ ἀπολαμβάνων αὐτοῦ ὀφείλει νὰ ἐξασκῆται ἐν τῷ χειρισμῷ τῶν ὅπλων ἐν συχνῇ θήρᾳ.

Εἰς ἐξέγερσιν τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος καὶ εἰς παρηγορίαν τῶν ἀπὸ τῆς δουλείας θλίψεων ὁ γνωμικὸς ποιητὴς τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλλάδος συμβουλεύει τὴν ἐνδελεχῆ μελέτην τῶν παλαιῶν ἱστοριῶν.

Διέρχου μαι τὰς παλαιὰς προθύμως ἱστορίας
παρατηρῶν ἐπιμελῶς τὰς πράξεις καὶ τὰς τύχας,
καὶ τίνα μὲν κατώρθωσαν, καὶ πῶς, καὶ τίσι τρόποις,
τίνα δὲ παρεσφάλησαν καὶ δι' ἥντινα αἰτίαν·
πλείστην γὰρ οὕτω φρόνησιν ὡς ἐν βραχεῖ συλλέξεις.

Πρώτιστα κεφάλαια καλοῦ πολίτου θεωρεῖ ὁ Λαπίθης τὴν μόρφωσιν ἐναρέτου οἰκογενειακοῦ βίου, τὴν πρὸς τοὺς ὁμοεθνεῖς ἄδολον ἀγάπην καὶ τὴν διὰ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς οἰκονομίας δημιουργίαν ἐπιζήλου εὐημερίας.

Τὸ ποίημα τοῦ Λαπίθου ἐνδιαφέρει τὸν μεσαιωνικὸν ἑλληνισμὸν καὶ ὑπὸ ἄλλην ἔποψιν· ἐνῷ τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα ἐπρογράφετο ἐν Βυζαντίῳ, ἡ δὲ ἐκκλησία ἐξεσφενδόνιζε τοὺς ἐν τῷ Τριῳδίῳ ἔτι περισωζομένους φοβεροὺς ἀναθεματισμοὺς κατὰ τοῦ Πλάτωνος, ὁ Κύπριος στιχουργός, καίτοι φιλευσεβὴς καὶ διαπρέψας ἐν προμάχοις τῆς ὀρθοδοξίας, οὐδὲν ἧττον διδάσκει τοὺς ὁμοεθνεῖς ὅτι ἀκωλύτως δύνανται νὰ συγγένωνται τῷ Πλάτωνι:

συνεῖναι γὰρ τῷ Πλάτωνι καί γε τῷ Σταγειρίτῃ
δυνάμεθα, κἂν μεταξὺ πολὺς ἔρρευσε χρόνος.

Εἶνε γνωστὴ ἡ ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Λαπίθου μαστίσασα τὸ βυζαντινὸν κράτος μοναχικὴ νόσος καὶ τὰ φοβερὰ αὐτῆς ἐπὶ τοῦ κράτους καὶ τῆς κοινωνίας ἀποτελέσματα. Ἀτομικῶς καὶ ὁ Λαπίθης συμμετέσχε τοῦ πρὸς τοὺς Ἀθωνίτας μοναχοὺς ἀγῶνος, ὅστις διήρει τότε τὴν Ἀνατολὴν εἰς δύο στρατόπεδα, τοὺς λεγομένους Παλαμίτας καὶ τοὺς Βαρλααμίτας· οὐδαμοῦ ὅμως τοῦ ποιήματός του ἀναφέρει τοὺς μοναχούς, ἐξ ἐναντίας δὲ νουθετεῖ τοὺς συμπολίτας του νὰ διδάσκωσι τὰ τέκνα των γράμματα καὶ τινα βιοποριστικὴν τέχνην·

Γράμματα παρασκεύαζε τούτους μανθάνειν πρῶτα,
μέγιστον φῶς γὰρ τῇ ψυχῇ ἡ τούτων ἐπιστήμη,
καὶ πρὸς λειμῶνας λογικοὺς ἀνοίγουσι τὴν θύραν,
ἔπειτα τέχναις ἐνασκεῖν σπούδαζε ταῖς θεούσαις,
αὗται γὰρ ἐμπορίζουσι τοῦ βίου τὰ χρειώδη
καὶ κλέος προσπορίζουσιν ἑκάστῳ πρὸς ἀξίαν.

Μεθ' ὅλα τ' ἀναντίρρητα αὐτῆς κακά, ἡ εἰς Ἑλλάδα ἐπιδρομὴ τῶν Σταυροφόρων ὠφέλησε τον ἑλληνισμόν, τὸ Βυζάντιον καὶ αὐτὴν τὴν ἐκκλησίαν. Ἡ διάκρισις τῶν κοινωνικῶν τάξεων κατηργήθη, καὶ ἡ κοινότης ἀπορροφήσασα τὰ πάντα συνήνωσεν ὅλους τοὺς ὑποδούλους ἐν τῷ πνεύματι μιᾶς καὶ μόνης οἰκογενείας. Εἰκοσιτρεῖς στῖχοι τοῦ ποιήματος τοῦ Λαπίθου διδάσκουσι τοὺς Ἕλληνας ὅτι ὁ ἐν Βυζαντίῳ αὐτοκράτωρ εἶνε ὁ θεοπρόβλητος ἡγεμών, πρὸς ὃν ἅπαντες ὀφείλουσι τυφλὴν ὑπακοήν. Ὁ ὑπὸ τῶν Λατίνων διωγμὸς τῶν ὀρθοδόξων ἐξήγειρε τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα μέχρι φανατισμοῦ καὶ ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησία ἀφηρώϊσε τοὺς ἐπὶ τῶν λατινικῶν πυρῶν ἀποθανόντας μάρτυρας τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος. Ὁ Δημήτριος Κυδώνης ἔγραφεν ὅτι «μόνον τὸ πρὸς τοὺς Λατίνους μῖσος διήλλαξε τοὺς τέως εἰς ἐχθρικὰ στρατόπεδα διῃρημένους Πελοποννησίους».

Ἡ Τουρκικὴ τυραννία, σκληροτέρα τῆς Φραγκικῆς, ἀνέπτυξε τὸ ἐθνικὸν αἴσθημα εἰς ὑψηλοτέραν περιωπήν· τότε πρῶτον ὅλοι οἱ δοῦλοι ἀνεγνώρισαν τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριάρχην ὡς τὸν ἐθνάρχην τοῦ Γένους. Γεννάδιος ὁ Σχολάριος, ὁ πρῶτος ἐθνάρχης τοῦ ὑποδούλου γένους, δύναται προσηκόντως νὰ ὀνομασθῇ ὁ τελευταῖος τῶν Βυζαντινῶν καὶ ὁ πρῶτος τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. Εἶνε γνωστὴ ἡ ὑπ' αὐτοῦ ῥητὴ ἀποκήρυξις τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνικότητος· ἐντοῖς μεταγενεστέροις ὅμως συγγράμμασιν αὐτοῦ ὁ πατριάρχης ἀποκηρύττει τὸν βυζαντινισμόν, ἐπικαλούμενος τὴν θείαν ἀρωγὴν ἐπὶ τῆς ἀγαπητῆς καὶ ἀτυχοῦς Ἑλλάδος. Οἱ μοναχοί, οἱ ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν ἀδιόρθωτοι οὗτοι ἀναθεματισταὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος, διδάσκουσιν ἤδη τὸν λαὸν ὅτι ὀφείλει ν' ἀποπτύσῃ τὸ ἀξιοκαταφρόνητον ὄνομα *Ῥωμαῖος* καὶ παραλάβῃ τὸ τοῦ Ἕλληνος».

Τοιαύτη εἶνε ἡ ὑπὸ τοῦ κ. Σάθα προτασσομένη εἰσαγωγὴ εἰς τὴν περὶ κοινοτήτων μελέτην, ἔχουσαν ἐν συνόψει ὡς ἑξῆς:

Ὅτι ὑπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς πᾶσαι αἱ πόλεις ἐκυβερνῶντο κατ' ἰδίους νόμους καὶ ἔθιμα εἶνε ἀναντίρρητον· δυστυχῶς ὅμως ἀγνοοῦνται καὶ τὰ καθέκαστα τοῦ ποικίλου διοργανισμοῦ τῶν κοινοτήτων τούτων. Ἅπασαι αἱ εἰς τοὺς Ἐνετοὺς ὑποκείμεναι Ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι διὰ πρεσβειῶν ἐπικαλοῦνται τὴν ἀναγνώρισιν τῶν νόμων καὶ προνομίων, τὰ ὁποῖα ἐσεβάσθησαν καὶ οἱ Βυζαντινοί. Πολλαὶ ὑπὸ τῆς Ἐνετικῆς Γερουσίας ἐπικυρώσεις τῶν κοινοτικῶν προνομίων ἀναφέρουσι, καὶ ἐν πολλοῖς ἀναλύουσι καὶ τὸν ἐπὶ τῆς βυζαντινῆς περιόδου ἰσχύοντα ὀργανισμὸν τῶν πολιτειῶν. Ἐπίσημα ὅμως μνημεῖα ἔλειπον ὅπως χειραγωγήσωσιν ἡμᾶς εἰς καλλιτέραν ἐκτίμησιν τοῦ κοινοτικοῦ συστήματος τῶν Βυζαντινῶν. Εὐτυχῶς ὁ κ. Σάθας ἀνεκάλυψεν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων ἀρκετὰ βυζαντινὰ ἔγγραφα ἀφορῶντα εἰς τὸν διοργανισμὸν τῶν κοινοτήτων. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ὁ ἱστορικὸς περιορίζεται εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν περὶ τῆς πολιτείας τῶν Θεσσαλονικέων ἐγγράφων, παρεμβάλλων ἐν παρόδῳ καὶ ἀγνώστους ἄλλας εἰδήσεις, ἀφορώσας εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως ἀπὸ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων μέχρι τῆς ἐν ἔτει 1430 ἁλώσεως αὐτῆς ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν. Παραλείποντες τὸ ἱστορικὸν μέρος ὡς λίαν διεξοδικόν, μεταφράζομεν τὰ περὶ τοῦ διοργανισμοῦ τῆς κοινότητος ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν χρόνων.

«Εἴδομεν ὅτι ἀπὸ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων ἀπενεμήθησαν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην μεγάλα προνόμια, τὰ ὁποῖα ἡ πολιτεία κατώρθωσε νὰ διατηρήσῃ ὑφ' ὅλους τοὺς κατακτητάς. Ἐπὶ τῇ ῥητῇ συνθήκῃ τοῦ ν' ἀφεθῇ καὶ κυβερνηθῇ κατὰ τοὺς ἰδίους νόμους καὶ ἔθιμα ἡ Θεσσαλονίκη ἀνεγνώρισε τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει Λατίνους, τοὺς ἐν Νικαίᾳ Βυζαντινούς, καὶ τοὺς Ἐνετούς.

Ἡ δικαιοδοσία τῆς πολιτείας, ἤτοι κοινότητος τῶν Θεσσαλονικέων, δὲν περιωρίζετο εἰς μόνην τὴν πόλιν, ἀλλ' ἐπεξετείνετο ἀπὸ Βερροίας μέχρι τῆς χερσονήσου τῆς Κασσάνδρας· ἡ ἀντίθετος πρὸς τὴν Κασσάνδραν πλευρά, ἡ μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ἀξιοῦ καὶ Πηνειοῦ, ὑπήγετο εἰς τὴν δικαιοδοσίαν αὐτῆς· τὰ πρὸς τὸν Στρυμόνα ὅρια τῆς κοινότητος μένουσιν ἀβέβαια.

Ὁ Νικόλαος Καβάσιλας συνεχῶς μνημονεύει τοῦ ἀποικιακοῦ νόμου τῆς πόλεως, διέποντος πιθανῶς τὰς πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην σχέσεις τῶν ὑποτελῶν αὐτῇ μικροτέρων κοινοτήτων· ὁ δὲ Καμενιάτης γράφει ὅτι μέγα μέρος τῶν ἐν ταῖς κοιλάσι τοῦ Ἀξιοῦ καὶ Στρυμόνος διεσπαρμένων βαρβαρικῶν κωμῶν ἐτέλουν φόρον εἰς τοὺς Θεσσαλονικεῖς.

Ἡ ἐπὶ τῶν προμνημονευθεισῶν χωρῶν δικαιοδοσία τῆς πολιτείας δὲν φαίνεται ἀλλοιωθεῖσα μέχρις αὐτῆς τῆς πτώσεως τῆς Θεσσαλονίκης εἰς τὸν ὀθωμανικὸν ζυγόν. Ἐν ἀρχῇ τῆς Θ' ἑκατονταετηρίδος ὁ Θεόδωρος Στουδίτης μνημονεύει τῆς χερσονήσου Παλλήνης, ἤτοι Κασσάνδρας, ὡς ὑποκειμένης εἰς τὴν κοινότητα· μετὰ παρέλευσιν ἓξ ὅλων ἑκατονταετηρίδων ἡ αὐτὴ χερσόνησος ἀνήκει εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ὡς πληροφορούμεθα ἐκ τῶν ἐνετικῶν ἐγγράφων.

Οὐδὲν ἔγγραφον σημειοῖ τὸν ἀκριβῆ πληθυσμὸν οὔτε τῆς πόλεως, οὔτε τῆς πολιτείας· τὸ ἐπίθετον ὅμως Μεγαλόπολις, ὅπερ οἱ ἱστορικοὶ ἀποδίδουσιν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἀπὸ τῆς Δ' μέχρι τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος μαρτυρεῖ πληθυσμὸν μέγαν· τὸ ἐπίθετον τοῦτο οἱ ἱστορικοὶ ἀποδίδουσι πλὴν τῆς Θεσσαλονίκης,

εἰς μόνας τὴν Ῥώμην, τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὴν Ἀντιόχειαν. Ὁ Γρηγορᾶς τὴν ἀποκαλεῖ «εὐανδροῦσαν πόλιν», ὁ δὲ Βιλλαρδουΐνος «μίαν τῶν ἀρίστων καὶ πλουσιωτάτων πόλεων τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου». Σημειωμά τι τῆς Θ' ἑκατονταετηρίδος χορηγεῖ τὴν πολύτιμον πληροφορίαν περὶ τοῦ ἐμβαδοῦ τῆς πόλεως καὶ τῆς ἀκροπόλεως. Αἱ ἀνυπολόγιστοι δυστυχίαι, αἵτινες ἐνέσκηψαν ἐν τῇ πόλει κατὰ τὴν ΙΔ' ἑκατονταετηρίδα ἀναμφιβόλως ἐπὶ πολὺ ἠλάττωσαν τὸν ἀριθμὸν τῶν κατοίκων· ἀσφαλέστατον δὲ τεκμήριον περὶ τῆς φοβερᾶς ἀναλογίας τῆς μειώσεως τῶν κατοίκων ἐν τοῖς στυγεροῖς ἐκείνοις χρόνοις εἶνε τὸ ἑξῆς· Ὅταν οἱ Ἐνετοὶ παρέλαβον τὴν πόλιν (1423), αὕτη, καίπερ καταστραφεῖσα ὑπὸ τῶν ἐπιδρομῶν, τῶν πολιορκιῶν καὶ τῶν ἐπιδημικῶν νόσων, περιεῖχεν ἔτι 40,000 κατοίκων· μετὰ παρέλευσιν ἑπτὰ ἐτῶν (1430) ὁ ἀριθμὸς οὗτος περιωρίσθη εἰς μόνας 7,000 ψυχῶν, ὡς βεβαιοῖ σύγχρονος Θεσσαλονικεὺς χρονογράφος.

Οἱ κάτοικοι τῆς Θεσσαλονίκης διῃροῦντο εἰς τέσσαρας κλάσεις, τοὺς προϋχοντας ἢ ἄρχοντας, τὸν κλῆρον, τοὺς βουργεσίους ἢ μέσους, καὶ τοὺς δήμους.

Ὁ κλῆρος ἀπετέλει προνομιοῦχον τάξιν· οἱ ἀφιερωμένοι εἰς λειτουργίαν τοῦ ἁγίου Δημητρίου ἐκέκτηντο μεγάλα προνόμια καὶ ἀξιώματα· κατὰ πᾶσαν πιθανότητα οἱ λειτουργοὶ τοῦ ἁγίου ἀνῆκον εἰς παλαιοὺς οἴκους νεμομένους τὰς προσόδους τοῦ ναοῦ. Ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος Β' θελήσας νὰ τιμήσῃ ἕνα Βούλγαρον ἄρχοντα ἐνύμφευσεν αὐτὸν μετὰ τῆς θυγατρὸς ἑνὸς ἀξιωματικοῦ τοῦ ναοῦ. Οἱ ἱερεῖς καὶ διάκονοι διῃρημένοι εἰς τάγματα ἐκυβερνῶντο κατ' ἴδια ἔθιμα, ἔχοντες καὶ τὸ δικαίωμα νὰ φέρωσιν ἔνδυμα καὶ πῖλον διάφορον πρὸς τὰ τῶν ἄλλων κληρικῶν τῆς αὐτοκρατορίας. Οἱ μοναχοὶ διῴκουν κατὰ τὸ δοκοῦν τὰς πολυαριθμους καὶ πλουσίας αὐτῶν μονάς, καὶ διεξεδίκουν, ὡς θέλομεν ἴδει, καὶ δικαστικῶς πρὸς τὴν κοινότητα τὸ δικαίωμα πάσης ἀναμίξεως ἐν τῇ διαχειρίσει τῶν ἀνηκόντων εἰς τὰς μονὰς ἀγαθῶν. Ἀγνοοῦμεν ἂν ὁ τῆς Θεσσαλονίκης κλῆρος εἶχε δούλους, ὡς ἄλλαι τοῦ κράτους ἐκκλησίαι· ἐν τούτοις λόγος τις τοῦ Εὐσταθίου μᾶς διδάσκει ὅτι τὸ παλαιὸν ἑλληνικὸν κομητάτον τῶν ἱεροδούλων ἐπεκράτει ἐν τῇ ΙΒ' ἑκατονταετηρίδι ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Δημητρίου· οἱ ἱεροδοῦλοι οὗτοι ἦσαν ξένης καταγωγῆς. Ὁ ἅγιος, καίτοι ἐπονομαζόμενος Ἐλευθέριος, δὲν ἠδύνατο νὰ παράσχῃ ἀσφαλὲς ἄσυλον εἰς τὸν ἐπικαλούμενον τὴν προστασίαν τοῦ ἰθαγενῆ δοῦλον, ἀφοῦ ἕκαστος πολίτης ἀκωλύτως ἠδύνατο ν' ἀποσπάσῃ ἀπὸ τοῦ ναοῦ τὸν φυγόντα δοῦλον αὐτοῦ.

Οἱ δῆμοι διῃρημένοι εἰς σωματεῖα εἶχον τὸ δικαίωμα τῆς ὁπλοφορίας· τὸ πολυαριθμότερον καὶ τολμηρότερον σωματεῖον ἦν τὸ τῶν ναυτῶν, ἔχον ἰδίαν ἀρχὴν καὶ πολλὰ προνόμια· ὅλα τ' ἄλλα σωματεῖα παρηκολούθουν εἰς τὴν σημαίαν τῶν ναυτῶν ἐν περιπτώσει στάσεως ἢ διαδηλώσεως. Ἡ βυζαντινὴ ἱστορία μνημονεύει καὶ ἄλλων κοινοτήτων ἀπολαυουσῶν τοῦ προνομίου τῆς ἀπαλλαγῆς στρατιωτικῆς φρουρᾶς, καὶ ἐξ ἰδίων ἐπαρκουσῶν εἰς τὴν διαφύλαξιν τῶν τειχῶν. Οὐδεμία ὅμως πόλις διωργάνισε τὴν ἰδίαν ἀσφάλειαν μεθοδικώτερον τῆς Θεσσαλονίκης. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἰσίδωρος ἀναφέρει ὡς τὸ κυριώτερον καθῆκον τῶν Θεσσαλονικέων ἀρχόντων τὴν σπουδὴν τῆς τακτικῆς ἐπιστήμης. Εἰς τὸν μεθοδικὸν διοργανισμὸν τοῦ στρατοῦ της, τὰς ἐπικρατούσας πατριωτικὰς ἰδέας καὶ τὸ προεξάρχον πνεῦμα τῆς πειθαρχίας, ἡ Θεσσαλονίκη ὤφειλε τὴν σωτηρίαν ἐν μέσῳ τῶν πολυαρίθμων βαρβάρων, οἵτινες ἐπωφθαλμίων τὰ πλούτη αὐτῆς. Εἴδομεν ὅτι ἐν τῶν παλαιοτέρων προνομίων τῆς πόλεως συνίστατο εἰς τὴν ἀπουσίαν Ῥωμαϊκῆς φρουρᾶς. Ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς Λέοντος τοῦ Τριπολίτου (904) ἡ πόλις ὀργανίζει τὴν ὑπεράσπισιν διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων· ὁ παρεμβὰς βυζαντινὸς στρατηγὸς Νικήτας ἦν ἁπλοῦς τοποτηρητὴς τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος, ἀποσταλεὶς ἵνα ἐπιστατήσῃ εἰς τὴν ὀχύρωσιν τοῦ λιμένος· αἱ προκηρύξεις αὐτοῦ μόνον «ἄνδρας Θεσσαλονικεῖς» ἀναφέρουσιν. Ὁ στρατὸς συγκείμενος ἐκ τῶν δήμων ἐδιοικεῖτο ὑπὸ ἰθαγενῶν ἀρχηγῶν. Μάρτυς αὐτόπτης τῆς ὑπὸ τῶν Ἀράβων ἁλώσεως τῆς πόλεως ἐξαίρει τὴν ἀνδρίαν καὶ τὴν φιλοπατρίαν τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς πόλεως, οἵτινες ὑποκύψαντες εἰς τὸ πλῆθος ἐπροτίμων νὰ ῥιφθῶσιν ἀπὸ τῶν στεγῶν τῶν οἰκιῶν ἢ νὰ πνιγῶσιν εἰς φρέατα, ὅπως μὴ ἴδωσι τὴν ὑποδούλωσιν τῆς πατρίδος. Ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν ὁ ἀρχιεπίσκοπος Εὐστάθιος, στιγματίζων τὴν ἀνανδρίαν καὶ ἀφιλοτιμίαν τῶν παρευρεθέντων βυζαντινῶν στρατηγῶν, ἐπαινεῖ τοὺς γενναίους τῆς Θεσσαλονίκης προμάχους, οἵτινες ἐμπνεόμενοι ὑπὸ θάρρους ἀρχαϊκοῦ διενυκτέρευον ἄσιτοι ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων· αὗται αἱ γυναῖκες εἰργάζοντο καὶ ὡς ἀληθεῖς Ἀμαζόνες ἐπολέμουν παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν συζύγων. Οἱ πολῖται στρατιῶται τῆς Θεσσαλονίκης ἦσαν οὐ μόνον τοξόται ἀπαράμιλλοι, ἀλλὰ καὶ χειρισταὶ ἐπιδέξιοι τῶν πολεμικῶν μηχανῶν, ὅπερ ὑποθέτει ὅτι ὁ λαὸς ἐγυμνάζετο ἐν ταῖς ἑορτασίμοις ἡμέραις ἐν τῷ χειρισμῷ τῶν βαρέων πολεμιστηρίων ὀργάνων.

Οἱ προϋχοντες, καλούμενοι καὶ ἄρχοντες, ἀπετέλουν τὴν κυβερνῶσαν τάξιν τῆς ὀλιγαρχικῆς ταύτης δημοκρατίας· ἐδιαιροῦντο εἰς στρατιωτικὰ καὶ πολιτικὰ γένη, πολλάκις ὅμως μέλη

τῆς αὐτῆς οἰκογενείας διέπρεπον συγχρόνως ἐν τοῖς ὅπλοις, ἐν τῷ πολιτεύεσθαι, ἐν τῷ ἱερατείῳ. Ἄγνωστος ἡμῖν ἀριθμὸς ἀρχόντων ἀπετέλει τὴν βουλὴν ἡ σύγκλητον τῆς Θεσσαλονίκης. Οἱ ἀρχιερεῖς, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐντόπιοι, ἐλάμβανον αὐτοδικαίως μέρος ἐν ταῖς διασκέψεσι τῆς βουλῆς. Ἐκ τῶν προύχόντων τούτων ὁ λαὸς ἐξέλεγε τοὺς λεγομένους ἄρχοντας τοῦ κοινοῦ, τοὺς δικαστὰς, καὶ τοὺς ἐφόρους τῶν νοσοκομείων καὶ πτωχοτροφείων. Οἱ τελευταῖοι καλούμενοι *κηδεμόνες* καὶ *φροντισταὶ* ἐδιοίκουν καὶ τὴν ἀστυνομίαν καὶ δικαιωματικῶς ἐκηδεμόνευον τὰ ὀρφανὰ καὶ τὰς σχολαζούσας περιουσίας. Οἱ κηδεμόνες οὗτοι ἐκλεγόμενοι συνήθως μεταξὺ τῶν δικηγόρων δὲν ἐφημίζοντο ἐπὶ εὐθύτητι καὶ τιμιότητι· ὁ Κυδώνης τοὺς ἀποκαλεῖ *καθάρματα, ἀγρίους θῆρας*· ὁ Καβάσιλας γράφει ὅτι ἐπώλουν τὴν δικαιοσύνην εἰς τὸν πλειοδοτοῦντα καὶ κατέτρωγον τὰς ὀρφανικὰς περιουσίας. Ἀγνοοῦμεν εἰδικώτερον τὰ καθήκοντα καὶ δικαιώματα τῶν κηδεμόνων· ἀναμφιβόλως ἐφόρευον καὶ τὰ θέατρα, τὰ ὁποῖα παραδόξως ἡ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐκκλησία ἐπροστάτευσεν, ἐνῷ ὁ ἀλλαχοῦ τοῦ κράτους κλῆρος ἐδείχθη ὁ ἀμείλικτος τῆς σκηνῆς ἐχθρός. Ἡ ἀναμίξις τῶν φροντιστῶν ἐν τῇ διαχειρίσει τῶν μοναστηριακῶν κτημάτων δὲν ἀνῆκεν αὐτοῖς παλαιόθεν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐξαιρετικὴ περίπτωσις ἠνάγκασε τὴν δημοκρατίαν τῶν Ζηλωτῶν, ἵνα ζητήσῃ ἀπὸ τοῦ ταμείου τῶν μονῶν ἐπιχορήγησίν τινα πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πόλεως· ὁ Καβάσιλας ἀποκαλεῖ κλοπὴν τὴν παράνομον ταύτην παρέμβασιν.

Ἡ Θεσσαλονίκη εἶχε τὸ δικαίωμα ν' ἀποστέλλῃ καὶ πρεσβευτὰς παρὰ τοῖς ξένοις ἡγεμόσι πρὸς διαπραγμάτευσιν ἐμπορικῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ πολιτικῶν ὑποθέσεων. Τὸ ἀξίωμα τοῦ πρεσβευτοῦ ἦν ἡ πατριωτικωτέρα, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἡ ἀκανθωδεστέρα καὶ μᾶλλον ἀχάριστος λειτουργία. Ἐπειδὴ τὰ ἔξοδα τῆς ὁδοιπορίας καὶ τῆς παρασταθείας τῆς πρεσβείας ἐπεβάρυνον τὸ κοινοτικὸν ταμεῖον, ὁ λαὸς ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ συνήνει ὅπως καταβάλῃ τοὺς ὑπὸ τῆς βουλῆς ψηφιζομένους φόρους πρὸς ἀποστολήν, ἣν ἐξελάμβανεν ὅσῳ πολυδάπανον τοσοῦτον καὶ ἀνωφελῆ. Ὁ Ἰσίδωρος παραινεῖ τὸν λαὸν ἵνα μὴ ἐπεμβαίνῃ εἰς πράγματα τὰ ὁποῖα δὲν ἐννοεῖ ὁ βαρὺς νοῦς τοῦ ὄχλου. Περὶ τὰ τέλη τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος αἱ τῶν δήμων διαδηλώσεις καὶ ἀπειλαὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἐφόβισαν τοὺς προύχοντας, ὥστε οὐδεὶς συνήνει εἰς ἀνάληψιν τοιούτου βάρους· ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὁ προρρηθεὶς ἀρχιεπίσκοπος Ἰσίδωρος ἐξεφώνησε τοὺς περισωθέντας δύο λόγους (1394), ἐξ ὧν πολλὰς ἀρυόμεθα πληροφορίας περὶ τοῦ διοργανισμοῦ τῆς πολιτείας.

Μεταξὺ τῶν προύχόντων καὶ τῶν δήμων ἦσαν οἱ *μέσοι*, οὓς ὁ Εὐστάθιος ἀποκαλεῖ διὰ τοῦ νεολατινικοῦ ὀνόματος *βουργέσιοι* (Bourgeois). Τὰ ἔγγραφα δὲν ἐξηγοῦσιν εὐκρινῶς ὁποῖον πρόσωπον διεδραμάτισαν οἱ μέσοι ἐν ταῖς διαφόροις περιπετείαις τῆς πολιτείας· εἰκάζεται ὅτι οἱ ἀποτελοῦντες τὴν κλάσιν ταύτην ἀνῆκον εἰς νεοπλούτους δημότας, ἤτοι τοὺς λεγομένους οἰκοκυραίους. Ἐν τῇ ἐπαναστάσει τῶν Ζηλωτῶν συνεταυτίσθησαν πρὸς τὸ δημοτικὸν στοιχεῖον, ὅπερ ἀποδεικνύει ὅτι αἱ πρὸς τὴν ἀριστοκρατίαν σχέσεις τῶν μέσων δὲν ἦσαν τοσοῦτον εἰλικρινεῖς, ὥστε νὰ ἐξαλείψωσιν ἀπὸ τῶν νεοπλούτων τούτων οἰκοκυραίων τὴν παράδοσιν τῆς καταγωγῆς των.

Οἱ Ζηλωταὶ δὲν ἀπετέλουν χωριστὴν κλάσιν, ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦτο ἔλαβον οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ἐν ἔτει 1343 ἐκραγείσης ἐπαναστάσεως. Καταργήσαντες τὴν δεσπόζουσαν ὀλιγαρχίαν οἱ Ζηλωταὶ ἀπεκήρυξαν τὴν ἐνβυζαντίῳ κυβέρνησιν, ἐκήρυξαν τὴν δημοκρατίαν, ἔσφαξαν τοὺς βουλευτὰς, ἐδήμευσαν τὰς περιουσίας τῶν ἀρχόντων καὶ ἐκακοποίησαν καὶ ἐξώρισαν πάντα ὁπαδὸν τοῦ βυζαντινοῦ κόμματος. Ὁ Καντακουζηνὸς καὶ ὁ Γρηγορᾶς παριστῶσι τοὺς Θεσσαλονικεῖς Ζηλωτὰς ὡς τοὺς communards τῶν σημερινῶν χρόνων· ἡ ὁμολογία ὅμως ἀνδρὸς ἀξιοτίμου, σοφοῦ καὶ ἐντοπίου παρουσιάζει τὴν δημοκρατίαν ταύτην ὑπὸ ἔποψιν ἧττον ἀπαισίαν.

Ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Θεσσαλονίκης ἀνεκηρύχθη πρόεδρος τῆς δημοκρατίας τῶν Ζηλωτῶν· οὔτε οἱ πλούσιοι ἐγυμνώθησαν, οὔτε ἡ δικαιοσύνη ἐπνίγη· ἐξ ἐναντίας ὁ νόμος ἦν παντοδύναμος καὶ ἡ ἐλευθερία τοῦ λόγου ἀπεριόριστος, ἀφοῦ καὶ αὐτοὶ οἱ ἰδιῶται εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ σύρωσιν εἰς τὰ δικαστήρια τὴν κυβέρνησιν, ἐναντίον τῆς ὁποίας οἱ δικηγόροι ἐκτοξεύουσι τὰ δηκτικώτερα καὶ δυσφημότερα τῶν ἐπιθέτων. Σπουδαῖον δικαστικὸν μνημεῖον εὐτυχῶς περισωθὲν ἀποδεικνύει καθαρῶς ὅτι οἱ Ζηλωταὶ ἦσαν ἀληθεῖς ζηλωταί, δηλαδὴ φιλοπάτριδες, καὶ οὐχὶ συμμορία ἀλητῶν καὶ ὀρδὴ δολοφόνων, ὡς οἱ Βυζαντινοὶ ἐξεικόνισαν αὐτούς.

Πολιορκούμενοι ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Καντακουζηνοῦ καὶ τῶν συμμάχων αὐτοῦ Τούρκων, οἱ Ζηλωταὶ ἐζήτησαν χρηματικήν τινα ἐπιχορήγησιν ἀπὸ τοῦ ταμείου τῶν ἐν τῇ πόλει πολυαρίθμων καὶ πλουσίων μονῶν, ὅπως ἐπαρκέσωσιν εἰς τὴν πλήρωμὴν τῶν στρατιωτῶν. Οἱ μοναχοὶ διεμαρτυρήθησαν κατὰ τοιαύτης ἀναμίξεως τῆς πολιτείας ἐν τῇ περιουσίᾳ αὐτῶν, χαρακτηρίσαντες τὴν ἀξίωσιν τῆς κυβερνήσεως ὡς ἐκβίασιν τῆς τελευταίας θελήσεως τῶν διαθετῶν, οἵτινες ἐκληροδότησαν τὰ πλούτη των εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ οὐχὶ εἰς τὴν πατρίδα. Σοφὸς δικηγόρος καὶ προύχων τῆς Θεσσαλονίκης, ὅστις δὲν ἔβλεπεν εὐμενῶς τὴν κυβέρνησιν τῶν Ζηλωτῶν, ὁ Νικόλαος Καβάσιλας, ἐπαρουσιάσθη ὡς ἔνθερμος ὑπερασπιστὴς τῶν μοναχῶν· ἡ δίκη ἤχθη ἐν τῷ δικαστηρίῳ τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἐν τῇ ὑπερασπίσει τῶν μοναχῶν ὁ Καβάσιλας παραθέτει καὶ αὐτὸ τὸ κείμενον τῶν προτάσεων τῶν Ζηλωτῶν· τὸ κυριώτερον τῶν τελευταίων ἐπιχείρημα εἶνε ὅτι, εἰ καὶ οὐδεὶς τοπικὸς, οὐδ' αὐτὸς ὁ Ῥωμαϊκὸς νόμος χορηγεῖ τῇ πολιτείᾳ τὸ δικαίωμα τῆς ἐκβιάσεως τῆς τελευταίας τῶν διαθετῶν θελήσεως, ἐν τούτοις ἡ κατάχρησις, ἣν οἱ μοναχοὶ ἐποίουν τοσούτου πλούτου καὶ πρὸ πάντων ὁ κίνδυνος, ὃν διέτρεχε χριστιανικὴ πόλις πολιορκουμένη ὑπὸ Τούρκων, ἐπέτρεπον τῇ πολιτείᾳ ὅπως λάβῃ ἐλάχιστον μέρος χρήματος διασπαθωμένου ὑπὸ ἄντων ἀργῶν καὶ ἀνωφελῶν τῇ κοινωνίᾳ, καὶ διὰ τῶν χρημάτων τούτων θρέψῃ τοὺς προμάχους τῆς πατρίδος, ἐσομένους συγχρόνως καὶ σωτῆρας αὐτῶν τῶν μονῶν.

Ἐν τῷ δικαστικῷ τούτῳ ἐγγράφῳ συνεχῶς μνημονεύονται δύο εἰδικοὶ τῆς Θεσσαλονίκης νόμοι, ὁ *νόμος τῶν οἰκιστῶν* καὶ ὁ *νόμος τῶν ἀποικιῶν*· οἱ δύο οὗτοι νόμοι οὐδεμίαν ἔχουσι σχέσιν πρὸς τὸν Ῥωμαϊκὸν νόμον, συνεχῶς ἀναφερόμενον ὑπὸ τὸ ὄνομα ὁ *πολιτικὸς*, ἢ ὁ *ἰδιωτικὸς νόμος*. Αἱ Νεαραὶ τῶν αὐτοκρατόρων δὲν εἶχον, ὡς φαίνεται, νομικήν τινα ἰσχὺν ἐν Θεσσαλονίκῃ· οἱ Ζηλωταὶ ἐπεκαλέσθησαν αὐτάς, ἀλλ' ὁ Καβάσιλας ἀποκηρύττει τὸ κῦρος αὐτῶν, ἐμπαίζων μάλιστα καὶ τὴν ἀξίωσιν τῶν αὐτοκρατόρων ἵνα ἐπεμβαίνωσι καὶ ἐν τῇ νομοθεσίᾳ.

Διαφεύγει ἡμᾶς ὁ ὀργανισμὸς τῆς δημοκρατίας τῶν Ζηλωτῶν· περιεσώθη ὅμως σπουδαία ὁμολογία ἀπὸ ἐχθρικοῦ στόματος περὶ τῆς βάσεως τῆς πολιτείας ταύτης. Ὁ προσημειωθεὶς Καβάσιλας ἀνῆκεν εἰς ἓν τῶν εὐγενεστέρων τῆς πόλεως γενῶν· εἰς τῶν προγόνων αὐτοῦ ἐγένετο ὁ πρῶτος ὑπὸ τοῦ Βυζαντίου ἀναγνωρισθεὶς δοὺξ τῆς Θεσσαλονίκης· ὡς τοιοῦτος ὁ Καβάσιλας δὲν ἠδύνατο νὰ ἀναγνωρίσῃ κυβέρνησιν ἱδρυθεῖσαν ἐπὶ τῷ μονομερεῖ σκοπῷ τῆς καταργήσεως τῶν προνομίων τῆς οἰκογενειακῆς του κλάσεως. Ἐγκαταλιπὼν τὴν δημοκρατουμένην πατρίδα ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, τὸ ἄσυλον τῶν Θεσσαλονικέων φυγάδων, καὶ ἐγένετο δεκτὸς ἀνοικτοῖς ἀγκάλαις ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Καντακουζηνοῦ, τοῦ ἀποπομπαίου τούτου τράγου τῶν Ζηλωτῶν. Πᾶσαι αἱ πρὸς τὸν μετανάστην ἐπιδαψιλευθεῖσαι θωπεῖαι τῆς αὐτοκρατορικῆς αὐλῆς δὲν συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ ἐκβυζαντινίσωσι τὸν ἀρχαϊκὸν χαρακτῆρα τοῦ πρόσφυγος· διότι ἀληθῶς ὁ Καβάσιλας ἦν ἑλληνικὴ ψυχή, παραδόξως ἐπιπλεύσασα ἐπὶ τῶν κυμάτων τοῦ μεσαιωνικοῦ κατακλυσμοῦ· ἀκραιφνὴς Ἕλλην καὶ τὸ φρόνημα καὶ τὴν καρδίαν, κατ' ἐπιφάνειαν συνηγόρει ὑπὲρ τῶν προναμίων τῆς ὀλιγαρχίας, καὶ ὅπως ὑπακούσῃ εἰς τὸν θεῖόν του ἀρχιεπίσκοπον Νεῖλον ἀνεμιγνύετο εἰς τὰ τότε διαιροῦντα τὴν Ἀνατολὴν καλογηρικὰ ζητήματα, ἐνδομύχως ὅμως συνεπάθει πρὸς τοὺς Ζηλωτὰς, καὶ αὐτοὶ οἱ συγγενεῖς του πολλάκις τὸν ἐπέπληξαν ἐπὶ τῇ προσηλώσει εἰς θρησκευμα ἱστορικῶς πρὸ πολλοῦ λησμονημένον. Πρόδρομος τοῦ Πλήθωνος, ἢ μᾶλλον κρῖκος τῆς ἀδιαρρήκτου καὶ μυστηριώδους ἁλύσεως τῶν ἑλληνικῶν παραδόσεων, ὁ Καβάσιλας, δὲν ἐτόλμησε μὲν ὡς ὁ ἐν Σπάρτῃ φιλόσοφος νὰ ἐκσφενδονήσῃ κατὰ πρόσωπον τῆς ἐκκλησίας τὴν παράτολμον ἀναμόρφωσιν, ἔσχεν ὅμως τὴν φρόνησιν καὶ τὸν πρακτικὸν νοῦν νὰ συλλάβῃ ἄλλο καταλληλότερον σχέδιον, τὸν συνδυασμὸν τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐξ οὗ προέβλεπε τὴν σωτηρίαν τῆς ἐπαπειλουμένης πολιτικῆς ὑπάρξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Τὸ βούλευμα τοῦ Καβάσιλα θ' ἀναλυθῇ κατωτέρω, ἤδη δὲ ἀκούσωμεν τὴν περὶ τῆς πολιτείας τῶν Ζηλωτῶν κρίσιν. Δημηγορῶν ἐνώπιον τῆς αὐτοκρατορικῆς αὐλῆς ὁ Καβάσιλας δὲν εἶνε πλέον ὁ δικηγόρος, ὁ ὑπερασπιζόμενος τὴν ὑπόθεσιν οἱουδήποτε πελάτου, ἀλλ' ὁ Ἕλλην, ὁ μὴ συναινῶν ἵνα ἴδῃ τὴν πατρίδα ἐξευτελιζομένην πρὸ τοῦ Βυζαντίου. Ἡ ἐν τῷ παλατίῳ ἐκφωνηθεῖσα δημηγορία αὐτοῦ ἄρχεται ἀπὸ τοῦ ἐγκωμίου τῆς Θεσσαλονίκης «τῆς ἑλληνικῆς ταύτης ἑστίας, ἐν ᾗ διεσώθησαν τὰ λείψανα τῶν ἑλληνικῶν παραδόσεων, καὶ ἐξ ἧς φωταυγεῖς ἀκτῖνες ἀναπέμπονται ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα»· εἶτα ὁ ῥήτωρ ἐπαινεῖ τὸ δημοκρατικὸν τῆς ἑλληνικῆς ταύτης πολιτείας πολίτευμα. Οἱ Ζηλωταὶ ἦσαν τότε οἱ κύριοι τῆς Θεσσαλονίκης· «ἡ πολιτεία αὐτῶν, εἶπεν ὁ Καβάσιλας, ἱδρύεται ἐπὶ τῆς ἰσότητος καὶ τῆς δικαιοσύνης, οἱ δὲ νόμοι αὐτῆς οὐδὲν ἔχουσι τὸ κοινὸν πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ὀνειρευθεῖσαν πολιτείαν». Ἡ ἔντιμος αὕτη ὁμολογία ἀρκεῖ πρὸς ἀναίρεσιν τοῦ Γρηγορᾶ ἐξεικονίσαντος τοὺς Ζηλωτὰς ὡς κοινωνιστὰς, καὶ ἀνατροπεῖς παντὸς ἀνθρωπίνου νόμου.

Ἡ σημαία τῶν Ζηλωτῶν ἦν ὁ σταυρός, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀποδεικνύει ὅτι οἱ ἐν Θεσσαλονίκῃ δημοκράται ἦσαν φανατικοὶ ἄνθρωποι, ἢ καὶ ὁπαδοί τινος τῶν τότε λυμαινομένων τὸ κράτος θρησκευτικῶν αἱρέσεων, τῆς τῶν λεγομένων Παλαμιτῶν καὶ τῆς τῶν Βαρλαμιτῶν. Ἡ μοναχικὴ αὕτη διένεξις περιωρίσθη εἰς μόνα τὰ κελλία τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ μοναχῶν. Αὐτὸς ὁ Παλαμᾶς οὐδεμίαν ἔχαιρε παρὰ τοῖς Ζηλωταῖς ὑπόληψιν ἁγιότητος, ἀφοῦ ἡ δημοκρατία τὸν ἀπεκήρυξε καὶ δὲν τῷ ἐπέτρεψε τὴν εἰς τὴν πόλιν εἴσοδον, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἡ Θεσσαλονίκη δὲν ἠδύνατο ν' ἀναγνωρίσῃ ὡς ἀρχιεπίσκοπόν της ἄνθρωπον φέροντα συστατικὰ γράμματα τοῦ αὐτοκράτορος Καντακουζηνοῦ, πρὸς

ὃν ἡ ἐλευθέρα πολιτεία δὲν ὑπέκειτο. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ μεταξὺ τῶν ὁπαδῶν τοῦ Παλαμᾶ καὶ τοῦ Βαρλαὰμ πόλεμος ὀσημέραι ἐλάμβανεν ἀπειλητικὰς διαστάσεις, ὁ περιώνυμος Κωνσταντῖνος Ἀρμενόπουλος, κριτὴς τότε τῆς πολιτείας, ἐξεκάλεσε τὴν σκανδαλώδη διένεξιν ἐνώπιον τοῦ πατριαρχείου δι' ὑπομνήματος, ἐν ᾧ ἀπεδείκνυεν ὅτι ἀμφότεραι αἱ διαμαχόμεναι μερίδες πολὺ ἀπεμακρύνοντο τῆς ἀληθοῦς χριστιανικῆς πίστεως. Μανιώδεις οἱ Παλαμῖται καὶ οἱ Βαρλααμῖται, ἐλησμόνησαν πρὸς στιγμὴν τοὺς ἀμοιβαίους διαπληκτισμοὺς καὶ ἀπὸ κοινοῦ ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ περιφανοῦς νομοδιδασκάλου, ἀποκαλοῦντες αὐτὸν νέον αἱρεσιάρχην, καὶ ἐκπλύνοντες διὰ τῶν ἀγοραίων ἐκείνων καὶ κενῶν ὕβρεων, τὰς ὁποίας ἡ ἀμάθεια καὶ ἡ θρασύτης ἔχουσι πάντοτε προχείρους, ὁσάκις ἡ διαύγεια τοῦ συλλογισμοῦ καὶ τὸ φῶς τῆς ἀληθείας ἐπιβάλουσι σιωπὴν εἰς τὴν φλυαρίαν καὶ τὴν ἀγυρτίαν.

[Ἕπεται τὸ τέλος].

Ο ΠΑΤΗΡ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ

[Μυθιστορία Α. Ἀλεβό. — Μετάφρασις Π. Ι. Φίρμπου].

Συνέχεια τοῦ σελ. 312.

Β'

Ὁ ἀνθυπολοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ ὠνομάζετο Ἰωάννης Ῥαινάλδος καὶ ἦτο υἱὸς τοῦ ἰατροῦ τοῦ ἀναπαυομένου ἐν τῷ νεκροταφείῳ τοῦ Λογγεβάλ. Ὅτε δὲ ὁ πατὴρ Κωνστάντιος τῷ 1846 ἐλθὼν ἀποκατεστάθη ἐν τῇ μικρᾷ ἐφημερίᾳ, ἰατρός τις Ῥαινάλδος, πάππος τοῦ Ἰωάννου, κατῴκει ἐν χαριεστάτῳ οἰκίσκῳ ἐπὶ τῆς λεωφόρου τῆς Σουβινῆς, μεταξὺ τῶν δύο ἐπαύλεων Λογγεβὰλ καὶ Λαβαρδέν.

Μάρκελλος ὁ υἱὸς τοῦ ἰατροῦ Ῥαινάλδου ἀπεπεράτου ἤδη ἐν Παρισίοις τὰς ἐν τῇ ἰατρικῇ σπουδάς του. Ἦτο δὲ φιλοπονώτατος καὶ εὐφυέστατος, καὶ ἠρίστευσε κατὰ τὸν διαγωνισμόν. Ἐν ᾧ δὲ εἶχεν ἀπόφασιν νὰ διαμείνῃ ἐν Παρισίοις καὶ νὰ δοκιμάσῃ τὴν τύχην του . . . τὰ πάντα δὲ τῷ προεμήνυον εὐτυχέστατον καὶ λαμπρότατον μέλλον, αἴφνης τῷ 1852 ἔλαβε τὴν εἴδησιν τοῦ θανάτου τοῦ πατρός του ἐξ ἀποπληξίας. Ὁ Μάρκελλος ἔσπευσεν εἰς Λογγεβὰλ αἱμάσσουσαν ἔχων τὴν καρδίαν, διότι ἐλάτρευε τὸν πατέρα του. Διῆλθε δύο μῆνας μετὰ τῆς μητρός του καὶ ἔπειτα εἶπε πρὸς αὐτὴν περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Παρισίους.

— Ἀληθινά, τῷ εἶπεν ἡ μήτηρ, πρέπει νὰ φύγῃς.

— Πῶς! νὰ φύγω; ... νὰ φύγωμεν. Μήπως νομίζετε ὅτι θά σας ἀφήσω ἐδῶ ὁλομόναχην; . . . θά σας πάρω μαζί μου.

— Νὰ ὑπάγω νὰ ζήσω εἰς Παρισίους! . . . Νὰ ἀφήσω τὸν τόπον τοῦτον ὅπου ἐγεννήθην, ὅπου ἔζησεν ὁ πατήρ σου καὶ ἀπέθανε! . . . Δὲν θὰ δυνηθῶ, υἱέ μου, ποτέ! Πήγαινε μόνος σύ· οὗ τὸ στάδιόν σου καὶ τὸ μέλλον σου εἶν' ἐκεῖ κάτω. Ἐγὼ σὲ εἰξεύρω, εἰξεύρω ὅτι δὲν θά με λησμονήσῃς, ὅτι θὰ ἔρχεσαι νά με βλέπῃς συχνά, πολὺ συχνά.

— Ὄχι, μητέρα μου, ἀπεκρίθη, θὰ μείνω.

Καὶ ἔμειναν. ... Αἱ ἐλπίδες του, τὰ φιλόδοξα ὄνειρά του, τὰ πάντα διὰ μιᾶς ἐσβέσθησαν, ἐξηφανίσθησαν, καὶ ἓν μόνον πρᾶγμα παρέμεινε, τὸ καθῆκον τοῦ νὰ μὴ ἐγκαταλίπῃ μόνην τὴν ἡλικιωμένην καὶ πάσχουσαν μητέρα του. Ἐν τῷ καθήκοντι δὲ τούτῳ, ὅπερ ἁπλῶς ἀπεδέξατο καὶ ἁπλῶς ἐξεπλήρωσεν, ἀνεῦρε τὴν εὐδαιμονίαν του. Ἄλλως τε, τὸ κάτω κάτω τῆς γραφῆς, ἐν τῷ καθήκοντι εὕρηται ἡ εὐδαιμονία.

Ὁ Μάρκελλος ἀσμένως καὶ προθύμως ὑποκύψας ὑπὸ τὴν νέαν κοινωνικὴν αὐτοῦ κατάστασιν, ἐξηκολούθησε τὸν βίον τοῦ πατρός του, ἀναλαβὼν τὴν συνέχειαν τῆς αὔλακος ἀκριβῶς ἀπὸ τῆς θέσεως ἐν ᾗ ἐγκατέλιπεν αὐτὴν ὁ πατήρ του. Ἐπεδόθη δὲ ὁλοθύμως ἄνευ τῆς ἐλαχίστης λύπης ἢ ἐπιλογισμοῦ εἰς τὸ ἀφανὲς ἐπάγγελμα τοῦ ἰατροῦ τοῦ χωρίου. Ὁ πατὴρ τῷ κατέλιπεν ὀλίγα τινὰ μετρητά, ὀλίγην γῆν. Ἔζη δὲ ὅσον οἷόν τε ἁπλούστατα, καὶ τὸ ἥμισυ τοῦ βίου του ἀνῆκεν εἰς τοὺς πτωχούς, παρ' ὧν οὐδέποτε ἠθέλησε νὰ λάβῃ οὐδ' ὀβολόν· τοῦτο δὲ ἦτο ἡ μόνη αὐτοῦ πολυτέλεια καὶ σπατάλη.

Συναντήσας τῷ 1855 νεάνιδα ἄπορον μὲν ἀλλὰ χαρίεσσαν καὶ ἔρημον, τὴν ἐνυμφεύθη, καὶ εὐθὺς τὸ ἐπόμενον ἔτος θλῖψις μεγάλη καὶ μεγάλη χαρὰ ἐπῆλθε ταυτοχρόνως εἰς τὸν ἰατρόν· ἀπέθανεν ἡ γηραιὰ μήτηρ του καὶ ἐγεννήθη ὁ υἱός του Ἰωάννης· ὥστε μεταξὺ ἓξ ἑβδομάδων ὁ πατὴρ Κωνστάντιος ἀπήγγειλε τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν ἐπὶ τοῦ τάφου τῆς μάμμης καὶ παρεστάθη ὡς ἀνάδοχος κατὰ τὴν βάπτισιν τοῦ ἐγγόνου.

Ὁ ἱερεὺς καὶ ὁ ἰατρὸς συνεχῶς συναντώμενοι παρὰ τὸ προσκεφάλαιον τῶν πασχόντων καὶ τῶν ἀποθνησκόντων, μιᾷ καρδίᾳ τε καὶ ὁρμῇ προσειλκύσθησαν καὶ προσήγγισαν πρὸς ἀλλήλους, αἰσθανόμενοι ὅτι τῆς αὐτῆς ἦσαν οἰκογενείας, τῆς αὐτῆς φυλῆς, τῆς τῶν συμπαθῶν, τῶν δικαίων καὶ τῶν εὐεργετικῶν ἀνθρώπων.

Τὰ ἔτη διεδέχοντο ἄλληλα ἀτάραχα, εὐάρεστα, εἰρηνικὰ ἐν τῇ ἐργασίᾳ καὶ τῷ καθήκοντι. Ὁ Ἰωάννης ηὔξανε . . . Παρὰ τοῦ πατρός του ἔμαθε τὰ πρῶτα τῆς ὀρθογραφίας μαθήματα, παρὰ δὲ τοῦ ἱερέως τὰ τῆς λατινικῆς. Ἦτο δὲ ὁ Ἰωάννης ἐπιμελὴς καὶ φιλόπονος καὶ

τοσοῦτον προώδευσεν, ὥστε οἱ καθηγηταί του —μάλιστα δὲ ὁ ἐφημέριος— κατέστησαν μετά τινα ἔτη ἐν δεινῇ ἀμηχανίᾳ, διότι ὁ μαθητὴς ἐγίνετο πολὺ κρείττων αὐτῶν. Τότε δὲ ἡ κόμησσα, ἀποθανόντος τοῦ ἀνδρός της, ἐλθοῦσα κατῴκησεν ἐν Λαβαρδὲν μετὰ τοῦ υἱοῦ της Παύλου καὶ τοῦ διδασκάλου του. Ὁ Παῦλος ἦτο χαρίεις μὲν νεανίας, ἀλλὰ ἀμελέστατον ἀνθρωπάριον.

Ἡ κυρία Λαβαρδὲν ἠγάπα πολὺ τὸν ἰατρόν· ἡμέραν δέ τινα εἶπε πρὸς αὐτόν:

—Στέλλετέ μου κάθε πρωὶ τὸν Ἰωάννην καὶ ἐγὼ θά σάς τον στέλλω ὀπίσω καθ' ἑσπέραν. Ὁ διδάσκαλος τοῦ Παύλου εἶνε ἄνθρωπος ἐξαίρετος καὶ θὰ διεγείρῃ τὴν φιλοπονίαν τῶν παιδίων μας . . . Θά μοι κάμετε μάλιστα καὶ χάριν, διότι ὁ Ἰωάννης θὰ δώσῃ τὸ καλὸν παράδειγμα εἰς τὸν Παῦλον.

Τὰ πράγματα οὕτω πως ἐκανονίσθησαν καὶ ὁ μικρὸς ἰδιώτης ἔδωκε τῷ ὄντι εἰς τὸν μικρὸν εὐγενῆ ἔξοχα παραδείγματα φιλοπονίας καὶ ἐπιμελείας· ἀλλὰ τὰ ἔξοχα ταῦτα παραδείγματα οὐδὲν ὠφέλησαν.

Ἐξερράγη ὁ πόλεμος. Τῇ 14 Νοεμβρίου, περὶ ὥραν 7 π. μ., οἱ ἐπίστρατοι τῆς πόλεως Σουβίνης συνηθροίζοντο ἐν τῇ μεγάλῃ πλατείᾳ· καὶ ἱερεὺς μὲν τοῦ τάγματος αὐτῶν ἦτο ὁ πατὴρ Κωνστάντιος, ἀρχίατρος δὲ ὁ ἰατρὸς Ῥαινάλδος, ὧν ὁ μὲν ἦτο ἐτῶν δύο καὶ ἑξήκοντα, ὁ δὲ πεντήκοντα, ἀμφότεροι ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ γενναίου φρονήματος ἐμφορούμενοι.

Τὸ τάγμα ἀπερχόμενον διῆλθε διὰ τοῦ Λογγεβάλ, πρὸ τῆς οἰκίας τοῦ ἰατροῦ. Παρὰ τὸ ἄκρον τῆς ὁδοῦ ἀνέμενεν ἡ σύζυγος τοῦ ἰατροῦ μετὰ τοῦ υἱοῦ της. Καὶ τὸ μὲν παιδίον ὥρμησεν εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ πατρός του ἀνακράζον: «Πάρε με, πατέρα, καὶ μένα», ἡ δὲ μήτηρ ἔκλαιεν. Ὁ ἰατρὸς κατεφίλησεν ἐπανειλημμένως ἀμφοτέρους καὶ ἐξηκολούθησε τὴν πορείαν του.

Ἡ ὁδὸς μετὰ ἑκατὸ βήματα ἐκάμπτετο, ἐκεῖ δὲ ὁ ἰατρὸς στραφεὶς ἀπέστειλε πρὸς τὴν γυναῖκα καὶ τὸν υἱόν του μακρὸν βλέμμα . . . τὸ πανύστατον! Δὲν ἔμελλε νὰ ἐπανέλθῃ.

Τῇ 8 Ἰανουαρίου 1871 τὸ τάγμα τῆς πόλεως Σουβινῆς προσέβαλλε τὰ χωρίον Βιλλερσέξελ κατεχόμενον ὑπὸ τῶν Πρώσσων, οἵτινες ὀχυρώσαντες αὐτὸ ἐκλείσθησαν ἐν ταῖς οἰκίαις καὶ κατεπυροβόλησαν τοὺς ἐπερχομένους Γάλλους.

Στρατιώτης τις ἐκ τῶν προμάχων ἔλαβε σφαῖραν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ στήθους καὶ ἔπεσεν. Οἱ στρατιῶται ταράσσονται καὶ διστάζουσιν, ἀλλ' οἱ ἀξιωματικοὶ προστάσσουσιν: «Ἐμπρός! ἐμπρός!», καὶ οἱ ἄνδρες πατοῦντες ἐπὶ τοῦ κατακειμένου συστρατιώτου των καὶ ὑπὸ χάλαζαν σφαιρῶν βαίνοντες, εἰσήλασαν εἰς τὸ χωρίον.

Ὁ ἰατρὸς Ῥαινάλδος καὶ ὁ πατὴρ Κωνστάντιος παρηκολούθουν τὸ στράτευμα. Ἐστάθησαν λοιπὸν πρὸ τοῦ τραυματίου, οὗ τὸ αἷμα ἔρρεε ποταμηδὸν ἐκ τοῦ στόματος.

— Τίποτε δὲν γίνεται, εἶπεν ὁ ἰατρὸς κύψας πρὸ τοῦ τραυματίου, ὁ ἄνθρωπος ἀποθνήσκει, εἶνε ἰδικός σας, πάτερ Κωνστάντιε.

Καὶ ὁ μὲν ἱερεὺς ἔκλινε τὸ γόνυ πρὸ τοῦ ἐπιθανάτου στρατιώτου, ὁ δὲ ἰατρὸς ἐγερθεὶς προὐχώρησε πρὸς τὸ χωρίον. Ἀλλὰ πρὶν ἢ προβῇ δέκα βήματα ἐστάθη, ἔπληξε τὸν ἀέρα δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν του καὶ διὰ μιᾶς ἔπεσε κατὰ γῆς. Ὁ ἱερεὺς ἔδραμε πρὸς αὐτὸν καὶ τὸν εὗρε νεκρόν, προσβληθέντα ὑπὸ σφαίρας κατὰ τὸν κρόταφον.

Τὴν ἑσπέραν τὸ χωρίον ἦτο ἡμέτερον καὶ τὴν ἐπαύριον κατετίθετο ἐν τῷ νεκροταφείῳ τοῦ Βιλλερσέξελ τὸ πτῶμα τοῦ ἰατροῦ Ῥαινάλδου. Μετὰ δύο μῆνας ὁ πατὴρ Κωνστάντιος ἐκόμισεν εἰς Λογγεβὰλ τὸ φέρετρον τοῦ φίλου του, καὶ ὄπισθεν τοῦ φερέτρου κατὰ τὴν ἐκφορὰν ἐβάδιζεν ὀρφανὸν παιδίον. Ὁ Ἰωάννης εἶχεν ἀπολέσει καὶ τὴν μητέρα του, ἥτις ἅμα μαθοῦσα τὸν θάνατον τοῦ ἀνδρός της ἔμεινεν εἰκοσιτέσσαρας ὥρας κατεπτοημένη, καταβεβλημένη, ἄναυδος, ἀδάκρυτος, ἔπειτα κατελήφθη ὑπὸ πυρετοῦ, ὑπὸ παραληρημάτων, καὶ τέλος μετὰ δεκαπέντε ἡμέρας τὴν ἐπῆρεν ὁ θάνατος.

Οὕτω δὲ ὁ Ἰωάννης ἀπέμεινεν ἔρημος. Καὶ ἐκ τῆς οἰκογενείας ἐκείνης, ἐν ᾗ πάντες ἀπὸ αἰῶνος ἤδη ἦσαν ἄνθρωποι καλοὶ κἀγαθοί, ὑπελείπετο ἓν μόνον παιδίον ἐτῶν δεκατεσσάρων, κλῖνον τὸ γόνυ ἐπὶ τάφου καὶ ὑπισχνούμενον καὶ αὐτὸ νὰ γείνῃ ὅ τι ἦτο ὁ πάππος του καὶ ὅ τι ἦτο ὁ πατήρ του, καλὸν κἀγαθόν. Ἔχει ἡ πατρὶς ἡμῶν τοιαύτας οἰκογενείας, καὶ πολύ, πολὺ πλείονας ἢ ὅσον δὲν τολμῶσι νὰ εἴπωσιν. Ἡ τάλαινα ἡμῶν πατρὶς πολλαχῶς κατεσυκοφαντήθη ὑπὸ τινων μυθιστοριογράφων, οἵτινες ζωγραφοῦσιν αὐτὴν βεβιασμένως καὶ καθ' ὑπερβολήν. Ἀλλ' εἶνε ὄντως ἀληθὲς ὅτι ἡ ἱστορία τῶν καλῶν κἀγαθῶν εἶνε πολλάκις μονότονος, καὶ ἀπόδειξις τὸ ἀνὰ χεῖρας διήγημα.

Ὁ Ἰωάννης ἠσθάνθη τὴν λύπην του ὡς ἀνὴρ τέλειος, πολὺν δὲ χρόνον διετέλεσε περίλυπος καὶ σιωπηλός. Τὴν ἑσπέραν τῆς κηδείας τοῦ πατρός του ὁ πατὴρ Κωνστάντιος παρέλαβε τὸν Ἰωάννην εἰς τὸ πρεσβυτέριον. Ἡ ἡμέρα ἦτο βροχερὰ καὶ ψυχρά, ὁ ὀρφανὸς παῖς ἐκάθισε παρὰ τὴν ἑστίαν, ὁ ἱερεὺς ἀνεγίνωσκε τὸ εὐχολόγιόν του, ἡ γηραιὰ Παυλίνα ἐπήγαινε καὶ ἤρχετο τακτοποιοῦσα τὰ πράγματα. Οὕτω δὲ μία ὥρα παρῆλθε μετὰ σιωπῆς. Αἴφνης ὁ Ἰωάννης ὑψῶν τὴν κεφαλήν:

—Νοννέ μου, ἠρώτησεν, ὁ πατήρ μού μ' ἄφησε τίποτε;

Τοσοῦτον παράδοξος ἦτο ἡ ἐρώτησις αὕτη,

ὥστε ὁ ἱερεὺς ἐκθαμβος γενόμενος ἐνόμισεν ὅτι παρήκουσε.

— Μ' ἐρώτησες ἐὰν ὁ πατήρ σου ; . . .

— Μάλιστα ἐὰν ὁ πατήρ μού μ' ἄφησε τίποτε.

— Μάλιστα, σ' ἄφησε.

— Πολλά, δὲν εἶν' ἀλήθεια ; Πολλάκις ἤκουσα νὰ λέγουν ὅτι ὁ πατήρ μου ἦτο πλούσιος. Καὶ 'σὰν πόσα μ'ἄφησεν ἐπάνω κάτω ;

— 'Ξεύρω 'γώ, παιδί μου! . . . Μ' ἐρωτᾷς πράγματα. . .

Ὁ τάλας ἱερεὺς ἠσθάνετο σπαρασσομένην τὴν καρδίαν του· τοιαύτη ἐρώτησις ἐν τοιαύτῃ ὥρᾳ! Ἐπίστευσεν ἐν τούτοις ὅτι ἐγίνωσκε τὴν καρδίαν τοῦ Ἰωάννου καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ ταύτῃ δὲν ἦτο βεβαίως δυνατὸν νὰ ἔχωσι χώραν τοιοῦτοι διαλογισμοί.

— Σᾶς παρακαλῶ,νοννέ μου, 'πῆτέ μου, ἐξηκολούθησεν ὁ Ἰωάννης μετὰ γλυκύτητος. Θά σας εἰπῶ εὐθὺς διατί σας ἐρωτῶ,

— Λέγουν ὅτι ὁ πατήρ σου εἶχε διακοσίας ἢ τριακοσίας χιλιάδας φράγκων.

— Καὶ εἶνε πολὺ αὐτὸ τὸ ποσόν ;

— Βέβαια εἶνε πολύ.

— Καὶ εἶνε ὅλον ἰδικόν μου ;

— Βέβαια, ὅλον εἶνε ἰδικόν σου.

—Ἀ! τόσον τὸ καλλίτερον! διότι τὴν ἡμέραν ποὺ ὁ πατήρ μου ἐφονεύθη ἐκεῖ κάτω, εἰς τὸν πόλεμον, οἱ Πρῶσσοι ἐφόνευσαν καὶ τὸν υἱόν μιᾶς πτωχῆς γυναικός· τῆς κυρᾶς Κλεμέντας, τὴν γνωρίζετε, ἐφόνευσαν καὶ τὸν ἀδελφὸν τῆς Ῥοζαλίας, μὲ τὸν ὁποῖον ἐπαίζαμεν ὅταν ἤμουν μικρὸ παιδάκι. Ἀφ'οὗ λοιπὸν ἐγὼ εἶμαι πλούσιος καὶ ἐκεῖναι εἶνε πτωχαί, θέλω νὰ μοιράσω μὲ τὴν κυρὰ Κλεμέντα καὶ μὲ τὴν Ῥοζαλίαν τὰ χρήματα ποὺ μ' ἄφησεν ὁ πατήρ μου.

Τὰς λέξεις ταύτας ἀκούων ὁ ἱερεὺς ἠγέρθη, ἔλαβε τὰς χεῖρας τοῦ Ἰωάννου καὶ ἕλκων αὐτὸν πρὸς ἑαυτὸν τὸν περιέβαλε διὰ τῶν βραχιόνων του. Ἡ πολιὰ κεφαλὴ ἐπερτηρίχθη ἐπὶ τῆς ξανθῆς κεφαλῆς, καὶ δύο δάκρυα χονδρὰ ἀπεσπάσθησαν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ γηραιοῦ ἱερέως, κατέρρευσαν βραδέως ἐπὶ τῶν παρειῶν του καὶ εἰσέδυσαν εἰς τὰς ῥυτίδας τοῦ προσώπου του. Ἐν τούτοις ὁ ἱερεὺς ὤφειλε νὰ ἐξηγήσῃ εἰς τὸν Ἰωάννην ὅτι καὶ τοι ἦτο κύριος τῆς πατρικῆς του κληρονομίας, ἀλλ' ὅμως δὲν εἶχε καὶ τὸ δικαίωμα νὰ την διαθέσῃ κατὰ βούλησιν, ἔμελλε δὲ νὰ συγκροτηθῇ οἰκογενειακὸν συμβούλιον καὶ νὰ διορισθῇ τις κηδεμών.

— Σεῖς, βέβαια, νοννέ μου ;

— Ὄχι ἐγώ, παιδί μου, διότι κατὰ τὸν νόμον μας οἱ ἱερεῖς δὲν γίνονται κηδεμόνες. Θὰ διορίσουν, πιστεύω, τὸν κύριον Λενιέν, τὸν συμβολαιογράφον τῆς Σουβινῆς, ὅστις ἦτο εἷς τῶν ἀρίστων φίλων τοῦ μακαρίτου πατρός σου.Εἰς ἐκεῖνον λοιπὸν λέγεις τὴν ἐπιθυμίαν σου.

Καὶ ὄντως ὁ κύριος Λενιὲν διωρίσθη ὑπὸ τοῦ οἰκογενειακοῦ συμβουλίου κηδεμών. Τοσαύτη δὲ ἦτο ἡ ἐπιμονὴ τοῦ Ἰωάννου καὶ τοσοῦτον συμπαθητική,ὥστε ὁ συμβολαιογράφος συνήνεσε νὰ παραχωρηθῶσιν ἐκ τῶν τόκων δισχίλια καὶ τετρακόσια φράγκα κατ'ἔτος, ἅτινα καὶ διενέμοντο εἴς τε τὴν κυρὰν Κλεμένταν καὶ τὴν μικρὰν Ῥοζαλίαν, τακτικῶς μέχρι τῆς ἐνηλικιότητος τοῦ Ἰωάννου.

Καὶ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἡ κυρία Λαβαρδὲν ἐφάνη γυνὴ τελεία. Ἐλθοῦσα εἶπεν εἰς τὸν ἱερέα :

— Πάτερ Κωνσταντίε, δότε μοι τὸν Ἰωάννην νά τον ἔχω ἐγὼ μέχρι τῆς ἀποπερατώσεως τῶν σπουδῶν του. Κατ' ἔτος θά σάς τον φέρω κατὰ τὰς διακοπάς. Μὴ νομίζετε δὲ ὅτι διὰ τῆς προτάσεώς μου ταύτης θέλω νά σας κάμω χάριν, εἰς ἐμὲ μᾶλλον θὰ γείνῃ χάρις, τὴν ὁποίαν καί σας ζητῶ. Δὲν δύναμαι νὰ εὐχηθῶ τι καλλίτερον ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ μου. Ἀναγκάζομαι μετὰ λύπης μου νὰ ἀπομακρυνθῶ προσωρινῶς ἀπ' ἐδῶ, διότι ὁ Παῦλος θέλει νὰ γείνῃ στρατιωτικός, νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Στρατιωτικὴν σχολήν, καὶ μόνον ἐν Παρισίοις θὰ εὕρω τοὺς διδασκάλους καὶ τὰ ἀναγκαιοῦντα μέσα. Θὰ ὁδηγήσω τὰ παιδία εἰς Παρισίους, θὰ ἀνατραφῶσιν ὁμοῦ ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψίν μου, ὡς ἀδελφοί. Οὐδεμίαν θὰ κάμνω διάκρισιν μεταξὺ αὐτῶν. Περὶ τούτου δύνασθε νὰ εἶσθε πεπεισμένος.

Δύσκολον ἦτο νὰ μὴ γείνῃ ἀποδεκτὴ τοιαύτη τις πρότασις. Καὶ ναὶ μὲν ὁ γηραιὸς ἐφημέριος ἐπεθύμει διακαῶς νὰ ἔχῃ παρ' ἑαυτῷ τὸν Ἰωάννην καὶ ἠσθάνετο τὴν καρδίαν του κατασπαρασσομένην, διανοούμενος τὸν ἀποχωρισμόν τοῦτον. Ἀλλὰ ποῦ ἔκειτο τὸ συμφέρον τοῦ παιδίου ; Ἰδοὺ τί μόνον ὤφειλε νὰ ἐρωτήσῃ ἑαυτόν, τὰ δὲ λοιπὰ ἦσαν μηδέν . . : Προσεκάλεσαν τὸν Ἰωάννην.

— Παιδί μου, τῷ εἶπεν ἡ κ. Λαβαρδέν, θέλεις νὰ ἔλθῃς νὰ μείνῃς μαζί μου καὶ μὲ τὸν Παῦλον ὀλίγα ἔτη ; Θά σας πάρω καὶ τοὺς δύο εἰς Παρισίους.

— Εἴσθε, κυρία, πολὺ καλή, ἀπεκρίθη ὁ Ἰωάννης· ἀλλὰ πόσον ἐπιθυμῶ ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ μείνω ἐδῶ !

Καὶ ταῦτα λέγων παρετήρει τὸν ἐφημέριον, ὅστις ἀπέστρεψε τοὺς ὀφθαλμούς.

— Καὶ διατί νὰ φύγωμεν ; Διατί νά μας πάρετε τὸν Παῦλον καὶ ἐμέ !

— Διότι μόνον ἐν Παρισίοις θὰ δυνηθῆτε νὰ ἀποπερατώσετε σπουδαίως καὶ ἐπωφελῶς τὰς σπουδάς σας. Ὁ Παῦλος θὰ προπαρασκευασθῇ νὰ δώσῃ ἐξετάσεις διὰ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Στρατιωτικὴν σχολήν. Εἰξεύρεις ὅτι θέλει νὰ γείνῃ στρατιωτικός.

— Καὶ ἐγώ, κυρία, θέλω νὰ γείνω.

— Σὺ στρατιωτικός ! εἶπεν ὁ ἐφημέριος, ἀλλὰ δὲν εἶχεν ὁ πατήρ σου τοιαύτην γνώμην . . . Πολλάκις ἐνώπιόν μου ὁ πατήρ σου ἔκαμε λόγον περὶ τοῦ μέλλοντός σου, περὶ τοῦ σταδίου σου. Ἐπρόκειτο νὰ γείνῃς ἰατρός, καὶ ὡς ἐκεῖνος ἰατρὸς τῆς ἐξοχῆς ἐν Λογγεβάλ. . . καὶ ὡς ἐκεῖνος νὰ βοηθῇς τοὺς πτωχούς, καὶ ὡς ἐκεῖνος νὰ θεραπεύῃς τοὺς ἀσθενεῖς,Ἰωάννη,τέκνον μου, ἐνθυμήσου.

— Ἐνθυμοῦμαι, ἐνθυμοῦμαι.

— Τότε λοιπὸν πρέπει νὰ κάμῃς ὅ τι ἤθελεν ὁ πατήρ σου..., τοῦτο εἶνε τὸ καθῆκόν σου, Ἰωάννη, τοῦτο εἶνε τὸ καθῆκόν σου. Πρέπει νὰ ὑπάγῃς εἰς Παρισίους. Προτιμᾷς νὰ μείνῃς ἐδῶ, ὦ! τὸ καταλαμβάνω. . . καὶ ἐγὼ τὸ ἐπεθύμουν διακαῶς. . . ἀλλὰ δὲν γίνεται . . . Πρέπει νὰ ὑπάγῃς εἰς Παρισίους νὰ ἐργασθῇς, νὰ ἐργασθῇς πολύ. Περὶ τούτου δὲν ἔχω τὴν παραμικρὰν ἀνησυχίαν,διότι εἰξεύρω ὅτι εἶσαι υἱὸς τοῦ πατρός σου. Θὰ γείνῃς ἔντιμος καὶ φιλόπονος, δὲν εἶνε δὲ δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ τοῦτο ἄνευ ἐκείνου. Καὶ ἡμέραν τινὰ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ πατρός σου, ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ ἐν ᾧ τοσαύτας ἔπραξεν ἀγαθοεργίας, οἱ πτωχοὶ τῆς ἐξοχῆς ταύτης θὰ ἀνεύρουν ἄλλον ἰατρὸν Ῥαινάλδον, ὅστις καὶ αὐτὸς προθύμως θά τους ἀνακουφίζῃ. Καὶ ἐγὼ δὲ ἐὰν τυχὸν εἶμαι ἀκόμη εἰς τὸν κόσμον, τὴν ἡμέραν ἐκείνην θὰ εἶμαι τόσον εὐτυχής ! . . . Ἀλλὰ δὲν εἶνε ὀρθὸν νὰ ὁμιλῶ περὶ τοῦ ἑαυτοῦ μου . . . Δὲν ἔπρεπε μάλιστα... νὰ ἀναμιγνύωμαι. Ἀλλὰ τὸν πατέρα ὀφείλεις νὰ συλλογισθῇς.Σοί το ἐπαναλαμβάνω,Ἰωάννη, αὐτὴ ἦτο ἡ προσφιλεστάτη του εὐχή. Δὲν εἶνε δυνατὸν νά την ἐλησμόνησες.

— Ὄχι, δέν την ἐλησμόνησα· ἀλλ' ἐὰν ὁ πατήρ μού με βλέπῃ καί μ' ἀκούῃ, εἶμαι βέβαιος ὅτι με νοεῖ καί με συγχωρεῖ, διότι ἕνεκα αὐτοῦ. . .

— Ἕνεκα αὐτοῦ !

— Μάλιστα, ὅταν ἔμαθα ὅτι ἀπέθανε καὶ ἐπληροφορήθην πῶς ἀπέθανε, παρευθὺς χωρὶς νὰ λάβω ἀνάγκην νὰ σκεφθῶ εἶπα ὅτι θὰ γείνω στρατιωτικός . . .καὶ θὰ γείνω στρατιωτικός ! . . . Νοννέ μου, καὶ σεῖς, κυρία, σᾶς παρακαλῶ, μή μ' ἐμποδίσετε. . .

Καὶ ὁ παῖς ἔκλαυσε πικρῶς ὑπὸ δεινῆς ἀπογνώσεως καταληφθείς.Ἡ δὲ κόμησσα καὶ ὁ ἱερεὺς τὸν ἐπαρηγόρουν διὰ λόγων ἠπίων.

— Καλά. . . καλά ..., παιδί μου ..., εὔμεθα σύμφωνοι, ὅπως θέλεις, ὅπως θέλεις. . .

Ἀμφότεροι δὲ διενοοῦντο : ὁ καιρὸς ὁδηγός. Ὁ Ἰωάννης εἶν' ἔτι παῖς, καὶ τοῦ χρόνου προιόντος θὰ μεταβάλῃ γνώμην. Ἀλλ' ἀμφότεροι ἠπατῶντο, διότι ὁ Ἰωάννης οὐδόλως μετέβαλε γνώμην.

Κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1876 ὁ μὲν Παῦλος δὲν ἐγένετο δεκτὸς ἐν τῇ Στρατιωτικῇ σχολῇ, ὁ δὲ Ἰωάννης ἔλαχεν ἐνδέκατος ἐν τῇ Πολυτεχνικῇ σχολῇ.

Τὴν δὲ ἡμέραν καθ' ἣν ἐκοινοποιήθη ὁ κατάλογος τῶν ὑποψηφίων, ἔγραψεν ὁ Ἰωάννης πρὸς τὸν ἀνάδοχόν του :

«Ἔγεινα δεκτὸς καὶ πολὺ καλά, διότι ὅταν ἀποφοιτήσω θὰ καταταχθῶ εἰς τὸν στρατὸν καὶ ὄχι εἰς πολιτικὴν ὑπηρεσίαν. . .»

Μετὰ διετίαν ἐξελθὼν τῆς σχολῆς τῷ 1878, ἀντὶ νὰ καταταχθῇ εἰς τὴν Σχολὴν τῆς γεφυροποιίας, κατετάχθη εἰς τὴν ἐν Φονταινεβλῷ Σχολὴν τῆς ἐφαρμογῆς. Ἦτο δὲ τότε ἐτῶν ἑνὸς καὶ εἴκοσι. Ἦτο ἤδη ἐνήλιξ, κύριος τῆς περιουσίας του καὶ ἡ πρώτη πρᾶξις τῆς διαχειρίσεώς του ὑπῆρξε μεγάλη τις, μεγίστη δαπάνη. Ἠγόρασε καὶ ἔδωκεν εἰς τὴν κυρὰν Κλεμέντα καὶ εἰς τὴν μικρὰν Ῥοζαλίαν, ἥτις ἦτο ἤδη μεγάλη, δύο ὁμολογίας φερούσας ἐτήσιον τόκον χίλια πεντακόσια φράγκα, δαπανήσας πρὸς τοῦτο ἑβδομηκοντακισχίλια φράγκα, ὅσα περίπου ἐδαπάνησεν ὁ Παῦλος κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς χειραφετήσεώς του, χάριν τῆς ὑποκριτρίας τοῦ Βασιλικοῦ Θεάτρου Λίζας Βρυγέρης.

Μετὰ δύο ἔτη ὁ Ἰωάννης ἀπεφοίτησεν ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ Φονταινεβλῶ, ἀναδειχθεὶς πρῶτος, οὗ ἕνεκα εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέξῃ αὐτὸς μίαν τῶν κενῶν θέσεων. Ὑπῆρχε δὲ μία τοιαύτη ἐν τῷ συντάγματι τῷ σταθμεύοντι ἐν Σουβινῇ, ἡ δὲ Σουβινὴ ἀπεῖχε τοῦ Λογγεβὰλ τρία χιλιόμετρα. Ταύτην λοιπὸν τὴν θέσιν ἐζήτησεν ὁ Ἰωάννης καὶ την ἔλαβε.

Ἰδοὺ λοιπὸν πῶς ὁ Ἰωάννης Ῥαινάλδος ἀνθυπολοχαγὸς ἐν τῷ ἑνάτῳ συντάγματι τοῦ πυροβολικοῦ, ἐλθὼν τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1880 ἔλαβε κατοχὴν τῆς οἰκίας τοῦ ἰατροῦ Μαρκέλλου Ῥαινάλδου. Ἰδοὺ πῶς εὑρέθη πάλιν ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ, ἔνθα διῆλθε τὴν παιδικήν του ἡλικίαν, πάντες δὲ διεφύλαττον τὴν μνήμην τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου τοῦ πατρός του. Ἰδοὺ πῶς ὁ πατὴρ Κωνσταντίος δὲν ἐστερήθη τῆς χαρᾶς ταύτης τοῦ νὰ ἐπανίδῃ τὸν υἱὸν τοῦ φίλου του. . . Καὶ ἐὰν πρέπῃ νὰ εἴπωμεν τὰ πάντα, δὲν ἦτο δυσηρεστημένος ἐναντίον τοῦ Ἰωάννου διότι δὲν ἔγεινεν ἰατρός. Ὁσάκις δὲ ὁ γηραιὸς ἐφημέριος ἐξήρχετο τῆς ἐκκλησίας μετὰ τὴν λειτουργίαν του, ὁσάκις ἔβλεπεν ἀνυψούμενον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ νέφος κονιορτοῦ, ὁσάκις ἤκουε τὴν γῆν σειομένην ὑπὸ τὸ βάρος τῶν τροχῶν τῶν τηλεβόλων . . . Ἵστατο, καὶ ὡς παιδίον ἐτέρπετο θεωρῶν διερχόμενον τὸ σύνταγμα . . . Ἀλλὰ τὸ σύνταγμα κατ' αὐτὸν ἦτο ὁ Ἰωάννης ! ὁ ῥωμαλέος ἐκεῖνος καὶ εὔρωστος ἱππεύς, ἐπὶ τοῦ προσώπου τοῦ ὁποίου ἀνεγινώσκετο καθαρότατα ἡ τιμιότης, ἡ γενναιότης καὶ ἡ ἀγαθότης.

Ὁ δὲ Ἰωάννης, ἅμα διακρίνων μακρόθεν τὸν ἐφημέριον, ἐλαύνων ἀπὸ ῥυτῆρος ἔσπευδε πρὸς τὸν ἀναδοχόν του νὰ συνδιαλεχθῇ ὀλίγον μετ' αὐτοῦ. Ὁ ἵππος τοῦ Ἰωάννου ἔστρεφε τὴν κεφαλήν του πρὸς τὸν ἐφημέριον, διότι ἦτο βέβαιος ὅτι ὑπῆρχε πάντοτε τεμάχιον ζαχάρεως ἐν τῷ θυλακίῳ τοῦ παλαιοῦ ἐκείνου μαύρου ῥάσου, τοῦ πολλαχοῦ τετριμμένου καὶ ἀνερραμμένου, τοῦ καθημερινοῦ ῥάσου· διότι εἶχεν ὁ ἐφημέριος καὶ ἄλλο ῥάσον εὔμορφον καινουργὲς, ὅπερ μετὰ φειδοῦς πολλῆς μετεχειρίζετο . . . εἰς τὰς ἐπισκέψεις. . . ὁσάκις ἔκαμνεν ἐπισκέψεις.

Αἱ σάλπιγγες τοῦ συντάγματος ἤχουν κατὰ τὴν διὰ τοῦ χωρίου διάβασιν . . . καὶ τὰ βλέμματα πάντων ἀνεζήτουν τὸν Ἰωάννην, τὸν μικρὸν Ἰωάννην· διότι παρὰ τοῖς πρεσβυτέροις τοῦ Λογγεβάλ εἶχε μείνῃ ὁ *μικρὸς Ἰωάννης*. Χωρικός τις κατερρυτιδωμένος καὶ καταβεβλημένος οὐδέποτε ἠδυνήθη νὰ ἀπαλλαγῇ τῆς ἕξεως τοῦ νὰ προσαγορεύῃ αὐτὸν διερχόμενον ἐπιφωνῶν αὐτῷ : «Αἴ ὥρα καλὴ μαγκίτσα, τί μου κάνεις ;» Καὶ ἡ μαγκίτσα ἐκείνη εἶχεν ἐξ ποδῶν ἀνάστημα.

Καὶ ὁ Ἰωάννης δὲ οὐδέποτε διήρχετο τὸ χωρίον χωρὶς νὰ ἴδῃ ἐπὶ δύο παραθύρων τὴν γηραιὰν κατερρυτιδωμένην καὶ μεμβρανώδη ὄψιν τῆς κυρᾶς Κλεμέντας καὶ τὸ μειδιῶν πρόσωπον τῆς Ῥοζαλίας, ἥτις πρὸ ἔτους ἦτο ὕπανδρος καὶ ὁ Ἰωάννης ἦτο παράνυμφος αὐτῆς, καὶ περιχαρὴς τὴν ἑσπέραν τῶν γάμων ἐχόρευσε μετὰ τῶν κορασίδων τοῦ Λογγεβάλ.

[Ἕκεται συνέχεια].

Τὸ ἑπόμενον περιεργότατον ἄρθρίδιον περὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν χελιδόνων ἠρανίσθημεν ἐκ καλλίστης πραγματείας τοῦ κ. Oustalet ἐν τῇ «Ἐπιστημονικῇ Ἐπιθεωρήσει» δημοσιευθείσης, ἐξ ἧς καὶ ἄλλα οὐχ ἧττον περίεργα μέρη θέλομεν δημοσιεύσει προσεχῶς ἐν τῇ «Ἑστίᾳ».

Σ. τ. Δ.

Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΤΩΝ ΧΕΛΙΔΟΝΩΝ

Οὐδεὶς ἀγνοεῖ ὅτι κατ' ἐνιαυτὸν ὁ Ἀπρίλιος ἐπαναφέρει ἡμῖν τὰς χελιδόνας. Πιστῶς ἐπανέρχονται αὗται εἰς τὰς φωλεὰς αὐτῶν, εἰμὴ σκληρὰ ἐχθρικὴ χεὶρ κατηρείπωσε καὶ κατέρριψεν αὐτάς· διότι, θλιβερὸν εἰπεῖν, ἂν ἐν Παρισίοις αἱ φωλεαὶ τῶν χελιδόνων προστατεύωνται ὑπὸ τοῦ κοινοῦ αἰσθήματος μᾶλλον ἢ ὑπὸ τῶν νόμων, τοῦτο δὲν συμβαίνει πανταχοῦ καὶ τὰ θελκτικὰ ταῦτα πτηνὰ καταδιώκονται βαρβάρως, παγερὰν ἀδιαφορίαν ἐπιδεικνυμένης πολλαχοῦ τῆς ἀρχῆς!

Δύο εἴδη χελιδόνων εἰσὶν αἱ προάγγελοι τοῦ ἔαρος, τὰς δὲ χελιδόνας ταύτας ἱκανῶς διαφερούσας ἀλλήλων δυνάμεθα ν' ἀναγνωρίσωμεν καὶ ἐκ μόνης τῆς στάσεως αὐτῶν, ὁπότε ταχυπτέρυγες καταδιώκουσι τὰς μυίας ἐν ταῖς ὁδοῖς καὶ ταῖς πλατείαις. Τὸ ἓν εἶδος αὐτῶν, χελιδὼν ἡ *κοινὴ* (chelidon urbica), ἔχει τὴν κεφαλήν, τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματος, τὰς πτέρυγας καὶ τὴν οὐρὰν κυανόχροας ἀποκλινούσας πρὸς τὸ μελάγχρουν, τὸν δὲ τράχηλον, τὸ στῆθος, τὴν κοιλίαν καὶ τὰ ἰσχία ἐντελῶς λευκά· τὸ ἕτερον εἶδος, χελιδὼν ἡ *ἀγροδίαιτος* (chelidon rustica), ἔχει πάντα τὰ ἄνω μέρη τοῦ σώματος κυανόχροα καὶ ὡς χάλυψ ἀνταυγάζοντα, τὸν τράχηλον πυρρὸν φέροντα μέλαν περιδέραιον, καὶ τὴν κοιλίαν λευκὴν πρὸς τὸ πυρρόχρουν ἀποκλίνουσαν· τὸ πρῶτον εἶδος ἔχει τὴν οὐρὰν μετρίως διχαλωτήν, τὸ δὲ δεύτερον ἔχει αὐτὴν αὐτόχρημα ψαλιδωτήν. Ἐκτὸς τούτων, ἡ *ἀγροδίαιτος* χελιδών, ἥτις παρὰ τὸ ὄνομα αὐτῆς, οὐδέποτε κτίζει τὴν φωλεάν της ἐν τοῖς ἀγροῖς, προτιμῶσα τὰ ἀμαξοστάσια, τοὺς σταύλους, τὰ ἀκατοίκητα δωμάτια, δὲν δεικνύει ἐν τῇ κατασκευῇ τῆς φωλεᾶς τοιαύτην καλλιτεχνίαν, ὅσην ἡ χελιδὼν ἡ *κοινή*.

Τὸ πτηνὸν τοῦτο ἐκλέγει πάντοτε πρὸς οἰκοδομίαν μέρος προφυλάττον αὐτὴν ἀπὸ τὰς ἀκρασίας τῆς ἀτμοσφαίρας· δηλαδὴ γεῖσόν τι, παράθυρόν τι, ἢ ῥωγμήν τινα ἣν κλείει ἐν μέρει διὰ πηλοῦ, μικρὸν μόνον ἀφίνουσα ἄνοιγμα· ἀλλ' ἐπὶ τῶν Ἄλπεων, ὅπου τὰ οἰκήματά εἰσι διεσκορπισμένα, ἀναγκάζεται νὰ κτίσῃ τὴν φωλεάν της ἐν μέσῳ τῶν βράχων, καὶ οὕτω ἀναμφιβόλως ἔκτιζεν αὐτὴν ἐν τοῖς προϊστορικοῖς χρόνοις, καθ' οὓς οἱ ἄνθρωποι δὲν ᾤκουν ἐν ὑποστέγοις οἰκήμασιν, ἀλλ' ἔβιουν ἐν σπηλαίοις ὡς ἄγρια θηρία.

Ἡ φωλεὰ τῆς χελιδόνος ταύτης ἔχει ἡμισφαιρικὸν σχῆμα, εἶνε δὲ κεκλεισμένη ἄνωθεν, καὶ ἔχει εἰς τὸ πλάγιον θυρίδα, ἧς τὸ εὖρος ὑπολογίζει ἀναλόγως τῆς διαμέτρου τοῦ σώματος αὐτῆς. Βλέποντες πόσον ἐπιμελῶς, καὶ πόσον καθαρίως οἱ τοῖχοι τῆς φωλεᾶς, οἱ διὰ πηλοῦ καὶ ἀχύρων ζυμωθέντες, εἰσὶ λεῖοι ἔξωθεν καὶ ἔσωθεν, δὲν ἐκπληττόμεθα μανθάνοντες ὅτι ἕκαστον ζεῦγος χελιδόνων καταναλίσκει ὑπὲρ τὰς δεκαπέντε ἡμέρας πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ἐργασίας ταύτης, τεκμαιρόμεθα δ' ἔπειτα ὅτι ἡ μετὰ τοσαύτης στοργῆς κτισθεῖσα φωλεὰ δὲν εἶνε δυνατὸν ἐπὶ ἓν μόνον ἔτος νὰ χρησιμεύῃ. Καὶ πράγματι οὕτω συμβαίνει, ὅπως δ' ἐδοκίμασεν ὁ Σπαλαντζάνης προσδέσας μεταξίνην κλωστὴν εἰς τοὺς πόδας τινῶν ἐξ αὐτῶν, ἐπὶ πολλὰ κατὰ συνέχειαν ἔτη τὰ αὐτὰ πτηνὰ ἐπανέρχονται εἰς τὸ παλαιὸν αὐτῶν κατάλυμα. Τὰ πάντα ἐπίσης πείθουσιν ἡμᾶς ὅτι ἀπὸ ἀμνημονεύτων χρόνων αἱ χελιδόνες ἔχουσι τὴν αὐτὴν ἀρχιτεκτονικήν, καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν νεωτάτων ὀρνιθολόγων συμφώνως τῷ κ. Gerbe δὲν παραδέχονται τοὺς διαχωρισμοὺς τοῦ κ. Pouchet, ὅστις ἀφ' οὗ ἐξήτασε πρότυπα τινὰ φωλεῶν χελιδόνων ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Ῥουέννης, συνεπέρανεν ὅτι τὰ πτηνὰ ταῦτα κατὰ τὴν σειρὰν τῶν αἰώνων μετέβαλον καὶ ἐβελτίωσαν τὰ μικρὰ αὐτῶν οἰκοδομήματα.

Αἱ χελιδόνες ἀνευρίσκουσι λοιπὸν ἕκαστον ἔαρ τὴν φωλεὰν ἣν κατέλιπον τὸ παρελθὸν φθινόπωρον καὶ μετὰ σπουδῆς ἐπισκευάζουσιν αὐτὴν πρὸς ὑποδοχὴν νέας νεοσσιᾶς. Αἱ ἐπισκευαὶ ἄλλως τε οὔτε μακραὶ εἶνε οὔτε περίπλοκοι, διότι ἡ φωλεὰ εἶνε ὡς γνωστὸν ἱκανῶς χονδροειδής· τὰ τοιχώματα αὐτῆς εἰσὶν ἐκ πηλοῦ ἀναμεμιγμένου μετὰ τριχῶν καὶ καυλῶν ἀγρώστεως, ὅστις φέρεται διὰ τοῦ ῥάμφους των καὶ συγκολλᾶται διὰ τῆς σιέλου αὐτῶν. Τὸ δὲ ἐσωτερικὸν αὐτῶν ἐπιστρώννυται διὰ χόρτων, τριχῶν καὶ πτίλων, χωρεῖ δὲ τέσσαρα ἢ πέντε ὠὰ λευκὰ φέροντα φαιὰ καὶ μελανὰ στίγματα.

Καίτοι ἡ φωλεὰ αὕτη δὲν εἶνε ἀριστούργημα ἀρχιτεκτονικῆς, ἐν τούτοις διεγείρει τὸν φιλόνον πολλῶν πτηνῶν. Οἱ σπουργίται παραδείγματος χάριν, τὰ ἀναιδέστατα τῶν ἐπὶ γῆς ὄντων, καταλαμβάνουσι πολλάκις φωλεὰν χελιδόνων, οὐχὶ ἄνευ ζωηρῶν διαμαρτυρήσεων τῶν νομίμων ἰδιοκτητῶν αὐτῆς. Αἱ χελιδόνες ἐπικαλοῦνται τότε δι' ὀξειῶν κραυγῶν τὴν βοήθειαν τῶν ὁμοφύλων των, αἵτινες προσίπτανται ἐν σπουδῇ· ἀλλ' οἱ σπουργίται ἀμύνονται τόσον καλῶς καὶ ῥαμφίζουσι τόσον γενναίως, ὥστε μένουσι κύριοι τοῦ πεδίου. Διηγοῦνται, εἶνε ἀληθὲς, ὅτι ἐνίοτε, οἱ ἐπιδρομεῖς ἐκτίουσιν οἰκτρῶς δίκην τοῦ ἐγκλήματος αὐτῶν, θαπτόμενοι ζῶντες ἐν τῇ φωλεᾷ, ἧς αἱ χελιδόνες μανιώδεις κλείουσι τὸ ἄνοιγμα διὰ λάσπης, ἀλλὰ δυσκόλως δύναταί τις νὰ πιστεύσῃ ὅτι ὁ σπουργίτης δὲν θὰ δυνηθῇ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει διὰ τοῦ ἰσχυροῦ του ῥάμφους ν' ἀνοίξῃ δίοδον πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας του.

Τὸ *πετροχελίδονον* (Cypselus apus), τὸ ἔχον αἰθαλῶδες τὸ πτέρωμα καὶ δρεπανοειδῆ τὴν οὐρὰν, τὸ ἐρχόμενον μετὰ τὰς χελιδόνας καὶ ἀπερχόμενον εὐθὺς ὡς ἀρχίσουν νὰ ψυχραίνωνται αἰέσπερκι, καταλαμβάνει ἐπίσης, ὁσάκις δυνηθῇ, τὴν φωλεὰν τῆς χελιδόνος. Ἀρκεῖ ἄλλως τε ν' ἀκούσῃ τις τὸ θέρος, πρωΐαν ἢ ἑσπέραν, τὰς ὀξείας, ἀγρίας μάλιστα κραυγὰς τῶν πετροχελιδόνων περιστρεφομένων μανιωδῶς περὶ τὰ κωδωνοστάσια ὅπως πεισθῇ ὅτι εἶνε ἁρπακτικὰ πτηνά. Πολλάκις ἐκβάλλουσι τὰ μαυροπούλια καὶ τοὺς σπουργίτας ἐκ τῶν τεχνητῶν παρασκευασθεισῶν αὐτοῖς φωλεῶν, εὐχερέστερον δ' ἐννοεῖται καταβάλλουσι τὰς πολλῷ ἀσθενεστέρας αὐτῶν χελιδόνας. Ἐν τῇ βιαίως κατακτηθείσῃ φωλεᾷ κατασκευάζουσιν ἐν τάχει χονδροειδῆ κλίνην ἐφ' ἧς ὠοτοκοῦσιν· ἀλλ' ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ κτίζουσι καὶ αὐτὰ φωλεάς, μεταχειρίζονται δὲ πρὸς τοῦτο πᾶν τὸ προσπίπτον εἰς τὸ ῥάμφος αὐτῶν, κάνναβιν, φύλλα, χόρτον, ῥάκη, πτερά, τὰ ὁποῖα πάλιν κλέπτουσιν ἐξ ἄλλων φωλεῶν. Πάσας τὰς ἑτερογενεῖς ταύτας ὕλας συναρμόζουσι διὰ τῆς σιέλου αὐτῶν, ἥτις ξηραίνεται ταχέως εἰς τὸν ἀέρα συγκρατοῦσα καὶ συγκολλῶσα ὡς ἀληθὴς κόλλα.

Κ . . .

Οἱ παράσιτοι

ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΔΥΜΑ

[Ἐκ τοῦ ἐσχάτως ἐκδοθέντος συγγράμματος τοῦ κ. Γαβριὴλ Φερρὺ «Τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ Ἀλεξ. Δυμᾶ» (1864-1870)].

Καθ' ὅλην τὴν ζωήν του ὁ Ἀλέξανδρος Δυμᾶς ὑπῆρξε θῦμα τῶν παρασίτων. Βιβλία ὁλόκληρα ἠδύναντο νὰ γραφῶσι περὶ τῆς εὐκολίας, μεθ' ἧς παρεῖχεν ἑαυτὸν πρὸς ἐκμεταλλευσιν.

Ἡ οἰκία του ὡμοίαζε πρὸς ξενοδοχεῖον, ἐν ᾧ ἠδύνατο οἱοσδήποτε νὰ γευματίσῃ ἅπαξ ἢ δὶς τῆς ἑβδομάδος, ἢ καὶ καθ' ἑκάστην ἔτι, τοῦτο δὲ ἐπὶ ὁλόκληρα ἔτη!

Ἐνίοτε μόνον, ὅταν τὸ πλῆθος ὑπερηύξανεν, ὁ συγγραφεὺς τῶν «Τριῶν Σωματοφυλάκων» ἐπεχείρει μικρὸν ταξείδιον ἵνα κατορθώσῃ τὴν διαλυσιν τοῦ ξενοδοχείου του· ἀλλ' οἱ πελάται του δὲν ἐνόουν νὰ παραιτηθῶσι καὶ ἤρχοντο καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἀπουσίαν του. Μεταξὺ τούτων ὑπῆρχε παιδικός τις φίλος τοῦ Δυμᾶ, ὃν ὁ μυθιστοριογράφος ἀπήντησεν ἑσπέραν τινὰ εἰς τὴν ὁδὸν μετὰ πολλῶν ἐτῶν χωρισμόν.

Ὁ φίλος δὲν εἶχε ποσῶς τὸ ἐξωτερικὸν ἀνθρώπου εὐποροῦντος.

— Ἀλήθεια! ποῦ τρώγεις ἀπόψε; τὸν ἠρώτησεν ὁ Δυμᾶς.

— Ἀπόψε! δὲν τρώγω πουθενά, ἀπήντησε μελαγχολικῶς ὁ ἄλλος.

— Τόσῳ καλλίτερα, πᾶμε νὰ δειπνήσωμε μαζύ.

Καὶ συμπαρέλαβε τὸν πτωχὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν ἐγκαθίδρυσεν εἰς τὴν τράπεζαν παρ' ἑαυτῷ.

Μετὰ τὸ δεῖπνον, καθ' ἣν στιγμὴν ὁ Δυμᾶς ἔμελλε νὰ ἀποσυρθῇ εἰς τὸ γραφεῖόν του, ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν ξένον φίλον του·

— Εἰξεύρεις, ἀγαπητέ μου; σὲ περιμένω καὶ αὔριον εἰς τὴν αὐτὴν ὥραν.

Ἐννοεῖται ὅτι ὁ φίλος δὲν ἔλλειψεν ἀπὸ τὴν συνέντευξιν.

Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἐπαναλαμβάνει τὴν ἐπίσκεψιν, καὶ τὴν μετὰ ταύτην ὁμοίως.

Διετήρησε δὲ τὴν ἕξιν ταύτην ἐπὶ δώδεκα... ἔτη.

***

Ὅτε ἐν ἔτει 1864 ὁ Δυμᾶς διέτριβεν εἰς τὴν ἔπαυλιν Catinat παρὰ τὸ Ἐγγὺς, προσῆλθον πρωΐαν τινὰ εἰς τὸν οἶκόν του πλεῖστοι ἀ-

μαξηλάται τῆς πόλεως, ζητοῦντες ἕκαστος νὰ πληρωθῇ τὸ ἐνοίκιον ἑνὸς δρόμου τῆς ἁμάξης του. Ὁ ὑπηρέτης εἰς ὃν ἐφάνησαν ὅλως παράλογοι αἱ ἀπαιτήσεις τῶν ἁμαξηλατῶν, ἠθέλησε νὰ τοὺς ἀποπέμψῃ· ἀλλ' ἐκεῖνοι ἐπέμεναν, ὥστε ἐδέησε νὰ ἐρωτηθῇ ὁ Δυμᾶς, ὅστις διεκήρυξεν ὅτι δὲν ὀφείλει εἰς κανένα τίποτε. Ἀλλὰ τότε εἷς τῶν ἁμαξηλατῶν ἐξήγησεν ὅτι ἐκ τῶν ἐπισκεπτῶν τῆς προτεραίας δὲν τοῦ ἐπλήρωσέ τις τὸν δρόμον του ἀπὸ τοῦ σταθμοῦ τοῦ σιδηροδρόμου μέχρι τῆς ἐπαύλεως, εἰπὼν εἰς αὐτὸν νὰ ἔλθῃ τὴν ἐπαύριον νὰ ζητήσῃ τὴν τιμὴν ἀπὸ τὸν οἰκοδεσπότην. Τὸ παράδειγμα δ' αὐτοῦ, ὡς ἐκ συνθήματος, ἐμιμήθησαν καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν προσκεκλημένων, καὶ ἰδοὺ πῶς συνέβη ὅτι εἰκοσιπέντε ἁμαξηλάται ἤρχοντο νῦν νὰ ζητήσωσι παρὰ τοῦ Δυμᾶ τὸ ἀντίτιμον εἰκοσιπέντε δρόμων τῶν ἁμαξῶν των. Ἠναγκάσθη νὰ τοὺς πληρώσῃ, συστήσας μόνον εἰς αὐτοὺς νὰ μὴ μεταφέρωσι τοῦ λοιποῦ ἐπὶ πιστώσει τοὺς προσκεκλημένους εἰς τὴν ἔπαυλιν.

*
* *

Μία τῶν ἀφορμῶν, αἵτινες ἐπέφερον ἐν τέλει τὴν πτωχείαν τοῦ Δυμᾶ, ὑπῆρξεν ἡ ἔπαυλίς του *Montsyrisro*, ἣν εἶχε καταστήσει πραγματικὸν πτωχοκομεῖον. Ἡ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἐλευθεριότης καὶ ἡ φιλοξενία πρὸς τὰ ζῷα ἠσκοῦντο ἐνταῦθα ἐλευθέρως καὶ ἀφειδῶς ἀπὸ πρωΐας μέχρις ἑσπέρας.

Ὅλοι οἱ ἀδέσποτοι κύνες εὕρισκον τροφὴν εἰς τὸ *Montsyrisro*· οἱ πλεῖστοι δ' αὐτῶν ἔμενον διὰ παντὸς εἰς τὴν οἰκίαν.

Ἡμέραν τινὰ ὁ κηπουρὸς τῆς ἐπαύλεως, Μιχάλης τὸ ὄνομα, πλησιάζει τὸν Δυμᾶν μετὰ τρόπου ὡσεὶ εἶχε σπουδαῖόν τι νὰ τῷ ἀνακοινώσῃ.

— Κύριε, λέγει, εἰξεύρετε πόσους σκύλους ἔχετε εἰς τὸ 'σπῆτι;

— Ὄχι, Μιχάλη, ἀποκρίνεται ὁ Δυμᾶς.

— Λοιπὸν μάθετε ὅτι εἶνε δεκατρεῖς ὅλοι.

— Κακὸς ἀριθμός, Μιχάλη.

— Δὲν πρόκειται περὶ τούτου, κύριε.

— Ἀλλὰ περὶ τίνος λοιπὸν πρόκειται;

— Νά, ὅτι τὰ μανδρόσκυλα αὐτὰ θέλουν κάθε μέρα ἕνα βοῖδι γιὰ νὰ φάνε. Καὶ γιὰ τοῦτο ἦλθα νὰ σᾶς 'πῶ νὰ μ' ἀφήσετε νὰ πάρω ἕνα *καμτσίκι* νὰ τοὺς δώσω ἕνα κυνηγητό...

— Μιχάλη, λέγει τότε ὁ μυθιστοριογράφος, μάθε ὅτι ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ ὑποφέρῃ τινὰ βάρη, τὰ ὁποῖα ἐπιβάλλονται εἰς αὐτὸν εἴτε ὡς ἐκ τοῦ τόπου ὅπου κατοικεῖ, εἴτε ὡς ἐκ τῆς κοινωνικῆς θέσεως, ἢ τοῦ χαρακτῆρος ποὺ εἶχε τὴν ἀτυχίαν νὰ λάβῃ παρὰ τοῦ Θεοῦ. Ἀφοῦ οἱ σκύλοι εὑρίσκονται εἰς τὸ 'σπῆτι, ἄφησέ τους, ἀδελφὲ, νὰ μένουν ὅπου εὑρέθησαν. Ἔννοιά σου, καὶ τὰ σκυλιὰ βέβαια δὲν εἶνε ἐκεῖνα ποὺ θὰ μὲ πτωχύνουν, Μιχάλη. Μόνον πρὸς τὸ συμφέρον των φρόντισε, φίλε μου, νὰ μὴν εἶνε δεκατρία.

— Λοιπὸν νὰ διώξω τὸ ἕνα, κύριε, γιὰ νὰ μείνουν δώδεκα.

— Ὄχι, Μιχάλη, καλλίτερα ἄφησε νὰ ἔλθῃ ἀκόμη ἕνα, νὰ γείνουν δεκατέσσαρα!

Z*.

ΕΦΕΥΡΕΣΙΣ ΤΩΝ ΜΥΛΩΝ

Οἱ πρῶτοι μύλοι ἦσαν οἱ διὰ τῶν χειρῶν στρεφόμενοι. Εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ Ἀραβίαν, εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ αὐτὴν τὴν Ἑλλάδα αἱ νεάνιδες ἔστρεφον τοὺς χειρομύλους. Εἰς τὴν Μέκκαν δείκνυται ἀκόμη σπήλαιον ἐντὸς ὡραίας οἰκίας, ἔνθα κατὰ παράδοσιν ἡ Φατμὲ, ἡ θυγάτηρ τοῦ Μωάμεθ καὶ σύζυγος τοῦ Ἀλῆ, ἤλεσε διὰ τῶν βραχιόνων της. Αἱ γυναῖκες τῶν Ἀράβων ἔτι καὶ σήμερον ἐνασχολοῦνται εἰς τὸ ἐπίπονον τοῦτο ἔργον. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ υἱοῦ τοῦ Κλόβις ἡ ἁγία Ῥαδεγόνδη, ἡ βασίλισσα τῆς Γαλλίας, ἤλεθεν ἡ ἰδία σῖτον, ὃν κατηνάλισκε κατὰ τὰς νηστείας. Ἡ ἐφεύρεσις τῶν ὑδρομύλων ἀποδίδεται τῷ Μιθριδάτῃ· βέβαιον δὲ εἶνε ὅτι ὑπῆρχον κατὰ τὴν ἐποχήν του. Ἀντίπατρος ὁ Θεσσαλονικεὺς γράφει περὶ μύλων ὡραίους τινὰς στίχους ὡς ἑξῆς: «Σεῖς γυναῖκες, τὰς ὁποίας μετεχειρίζετό τις μέχρι σήμερον πρὸς περιστροφὴν τῶν μύλων, ἀφήσατε τοῦ λοιποῦ ἡσύχους τοὺς βραχίονάς σας καὶ ἀναπαύεσθε ἄνευ θορύβου. Δὲν θὰ σᾶς ἀναγγείλωσι πλέον τὰ πτηνὰ διὰ τῶν ᾀσμάτων των τὴν ἔλευσιν τῆς πρωΐας. Ἡ Δημήτηρ διέταξε τὰς Νηρηΐδας νὰ ἀναλάβωσι τὰ ἔργα σας. Αἱ Νηρηΐδες ὑπακούσασαι στρέφουσι μετὰ ταχύτητος τὴν βαρεῖαν μυλόπετραν».

Κ.

ΔΑΝΕΙΟΝ ΠΝΕΥΜΑ

Ὁ πλούσιος Σ. ἠρώτα προχθὲς τὸν λόγιον Κ...

— Διατί συχνότατα βλέπομεν τοὺς λογίους νὰ ἔρχωνται πρὸς τοὺς πλουσίους, καὶ οὐδέποτε τοὺς πλουσίους πρὸς τοὺς λογίους;

— Διότι, ἀπήντησεν ὁ Κ..., ὁ λόγιος γνωρίζει τὴν ἀξίαν τοῦ πλούτου, ἐνῷ ὁ πλούσιος ἀγνοεῖ τὴν ἀξίαν τῆς παιδείας.

*
* *

Ξένος, ὃν πολλάκις ἐλήστευσαν εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐφοβεῖτο νὰ ἐξέλθῃ πλέον τῆς οἰκίας του. Εἷς φίλος του τὸν συνεβούλευσε νὰ φέρῃ εἰς τὸ ἑξῆς μεθ' ἑαυτοῦ πιστόλιον.

— Πολὺ καλά, εἶπεν, ἀλλὰ φοβοῦμαι μὴ μοῦ κλέψουν καὶ τὸ πιστόλι!

*
* *

Ἀπερχομένου ποτὲ τοῦ ΙΔ' Λουδοβίκου εἰς πόλεμον, εἷς τῶν οἰκείων αὐτοῦ ἠρώτησε τὸν συνοδεύοντα αὐτὸν ὑπουργὸν Λουβοά· — Μᾶς ἐγγυᾶσθε περὶ τῆς ζωῆς τοῦ βασιλέως; — Ὄχι, ἀπήντησεν ὁ ὑπουργός· ἀλλ' ἐγγυῶμαι περὶ τῆς δόξης του.

*
* *

Σφαῖρα τηλεβόλου εἶχεν ἀποκόψει κατά τινα μάχην τὴν κνήμην Γάλλου τινὸς στρατηγοῦ, ἣν οὗτος ἀντικατέστησε διὰ ξυλίνης. Ἀλλ' εἰς δευτέραν μάχην ἄλλη σφαῖρα ἀφαρπάσασα τὴν ξυλίνην κνήμην του, ἀνατρέπει αὐτὸν ἐπὶ τοῦ πεδίου. Ὅταν δ' ἔσπευσαν νὰ τὸν ἀνεγείρουν, γελῶν ἔλεγε· — Τί ἀνόητοι, νὰ χάνουν ἔτσι ταῖς σφαίραις των! Ἀμ' δὲ ξέρουν πῶς ἔχω μέσ' τὸ σάκκο μου ἄλλα δυὸ ποδάρια ὅμοια!...

*
* *

Ἰνδικὴ φιλοσοφία:

Ἐν ταῖς Ἰνδίαις, ὅταν παιδίον γεννᾶται, ὁ ἱερεὺς ἀπευθύνει πρὸς αὐτὸ τὴν ἑξῆς προσλαλιάν:

«— Τεκνίον, εἰσέρχεσαι εἰς τὸν κόσμον ἐν κλαυθμοῖς, ἐνῷ πάντες περὶ σὲ μειδιῶσι· προσπάθησον νὰ ζήσῃς οὕτως ὥστε νὰ δυνηθῇς νὰ ἐξέλθῃς τοῦ κόσμου μειδιῶν, ἐνῷ οἱ πάντες περὶ σὲ θὰ παραδίδωνται εἰς κλαυθμούς».

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

Ἐὰν τὰ καλὰ *παραγγέλματα* τῶν σοφῶν ἰσοδυναμοῦσι πρὸς χεῖρα ὁδηγοῦσαν ἡμᾶς πρὸς τὸν σκοπὸν εἰς ὃν δέον νὰ τείνωμεν, τὰ καλὰ αὐτῶν *παραδείγματα* ἰσοδυναμοῦσι πρὸς πτέρυγας.

—

Δύο εἰδῶν σφάλματα διαπράττει ὁ ἄνθρωπος: τὰ μὲν ἐξ ὑπερμέτρου βίας, τὰ δὲ ἐξ ὑπερμέτρου ἀμελείας.

—

Πάντες οἱ ἄνθρωποι θὰ ἦσαν ἀγαθοὶ ἐὰν ἐπετρέπετο αὐτοῖς νὰ εἶνε εὐτυχεῖς, καὶ πάντες θὰ ἦσαν εὐτυχεῖς, ἐὰν δὲν ἐζήτουν νὰ γείνωσι τοιοῦτοι, οἱ μὲν ἐπὶ ζημίᾳ τῶν δέ.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Ἡ δι' ἀεροπόρου διάβασις τῆς Μεσογείου. — Ἡ ἑταιρία τῶν ἀεροπορικῶν πειραμάτων τῶν Παρισίων, ἧς πρόεδρος εἶνε ὁ Παῦλος Jovis, ἐξελέξατο τὴν Μασσαλίαν ὡς ἀφετηρίαν πρὸς τὴν δι' ἀεροπόρου διάβασιν τῆς Μεσογείου.

Ἐκ τῶν πολυαρίθμων ἀναβάσεων, ἑκατὸν πεντήκοντα περίπου, ἃς ἐσχάτως ἐποιήσατο ὁ πλοίαρχος Jovis, ἠδυνήθη νὰ ἐξακριβώσῃ τοὺς νόμους τῶν ἀερίων ρευμάτων. Τῇ βοηθείᾳ δὲ τῶν ρευμάτων τούτων ἐλπίζει νὰ κατορθώσῃ ὁ Jovis τὴν διάβασιν τῆς Μεσογείου.

Ἤδη ἐπερατώθη ἡ κατασκευὴ τοῦ κολοσσιαίου ἀεροπόρου «Albatros», τοῦ χρησιμεύσοντος εἰς τὸ τολμηρὸν τοῦτο ἐπιχείρημα. Κατεσκευάσθη δ' ἐν τοῖς ἐργοστασίοις τῆς «Ἑταιρίας τῶν ἀεροπορικῶν πειραμάτων», ἐν Μονμάρτρῃ, καὶ ἔχει διάμετρον 18 μέτρων, ὄγκον 3,221 μέτρων καὶ περιφέρειαν 57,645.

Τὸ περιβάλλον τὸ «Albatros» πλέγμα ἀποτελεῖται ἐκ 13,800 στρεπτῶν ἐλασμάτων· τὸ δ' ἀκάτιον συνδέεται μετὰ τοῦ πλέγματος διὰ 50 καλῳδίων. Τὸ ἀκάτιον εἶνε ἐκ λύγου καὶ ἔχει μῆκος 2 μέτρων 30, 2 μέτρων πλάτος καὶ 1 μέτρου 40 ὕψος. Ἔχει δὲ δύο ἐδάφη, καὶ εἰς ἑκατέραν τῶν πλευρῶν εἶδος κιβωτίου χρησιμεύοντος καὶ ὡς κλίνη καὶ ὡς σκευοθήκη.

Ἐκ τῆς διαβάσεως ταύτης τῆς Μεσογείου πολλὰ προσδοκῶνται πορίσματα οὐ μόνον ἀεροπορικὰ ἀλλὰ καὶ μετεωρολογικά.

Ὁ Jovis καὶ ὁ συνοδοιπόρος αὐτοῦ Bordogni ἔσονται πιθανῶς ἐν Μασσαλίᾳ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἰουνίου.

*

Τὸ πολεμικὸν πνεῦμα τῶν Σουλιωτῶν καταδεικνύει τὸ ἀναφερόμενον ἔν τινι βιβλίῳ ἐκδοθέντι ἀνωνύμως πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως, ὅτι «τὸ μικρὸν παιδάριον ἑνὸς ἥρωος Σουλιώτου ὁποῦ ὁ τύραννος Ἀλῆς ὡς αἰχμάλωτον ἐφύλαττεν εἰς τὴν μητρόπολιν τῶν Ἰωαννίνων μαζὶ μὲ τὴν μητέρα του καὶ ἀδελφάς του, δὲν ὑπέφερνε τοιαύτην φυλακήν, καὶ ἀλλέως δὲν ἠμπόρεσαν νὰ τὸ ἡμερώσουν, παρὰ δίδοντάς του τὰ πολεμικὰ ἅρματα, μὲ τὰ ὁποῖα παίζοντας ἡσύχασεν».

*

Περὶ τοῦ Ἑρρίκου Δ' τῆς Γαλλίας διηγοῦνται ὅτι εὐχαριστεῖτο πολὺ νὰ παίζῃ μὲ τὰ παιδία του. Ἡμέραν τινὰ ὁ Ἱσπανὸς πρεσβευτὴς καταλαμβάνει τὸν βασιλέα ἐντὸς δωματίου βαδίζοντα μὲ τὰ τέσσαρα καὶ φέροντα ἐπὶ τῆς ράχεως τὸν υἱόν του, τὸν μέλλοντα ΙΓ' Λουδοβίκον. Χωρὶς νὰ ἐνοχληθῇ καθόλου ὁ Ἑρρίκος Δ' ἐρωτᾷ τὸν Ἱσπανόν: — Κύριε πρεσβευτά, ἔχετε τέκνα; — Μάλιστα, Μεγαλειότατε. — Τότε λοιπὸν εἰμπορῶ νὰ τελειώσω τὸν γῦρον τοῦ δωματίου.

*

Τὸ ἑξῆς ἀνέκδοτον περὶ τοῦ ἄρτι ἀποβιώ-

σαντος Ἰουλίου Σανδὼ ἐρανιζόμεθα ἐκ Παρισινῆς ἐφημερίδος :

Ὁ Ἰούλιος Σανδώ, μετὰ τὴν ῥῆξίν του πρὸς τὴν ὁδηγήσασαν τὰ πρῶτα αὐτοῦ βήματα ἐν τῷ φιλολογικῷ σταδίῳ Γεωργίαν Σάνδην, αἱμάσσον ἔτι φέρων τὸ ἐκ τούτου τραῦμα ἀπῆλθεν εἰς Ἰταλίαν ἐπιζητῶν τὴν λήθην. Ἅμα φθάσαντος εἰς Τουρῖνον πρώτη μέριμνα αὐτοῦ ὑπῆρξε νὰ γράψῃ πρὸς τὴν φίλην του. Ἀλλὰ μόλις ἔρριψε τὴν ἐπιστολὴν εἰς τὸ γραμματοκιβώτιον μετεμελήθη διὰ τὰ ἐν αὐτῇ γραφόμενα. Μεταβὰς δὲ παραχρῆμα εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν ταχυδρομείων, κατορθοῖ νὰ τύχῃ ἀκροάσεως παρὰ τοῦ Καβούρ, καὶ ἐξαιτεῖται παρ' αὐτοῦ τὴν ἀπόδοσιν τῆς ἐπιστολῆς.

Ὁ ὑπουργὸς, ἀφοῦ διαρρήδην ἀπέκρουσε τὴν αἴτησίν του, συγκινηθεὶς ὑπὸ τῆς ἐπιμονῆς τοῦ νέου ἐρωτολήπτου, συγκατατίθεται τέλος καὶ ὑπισχνεῖται νὰ τῷ ἀποδώσῃ τὴν ἐπιστολήν του ὑπὸ τὸν ὅρον ὅμως τοῦ νὰ τῷ γνωστοποιήσῃ τὰς πρώτας καὶ τὰς τελευταίας λέξεις τῆς ἐπιστολῆς, ἵνα πεισθῇ ὅτι πράγματι ἀνῆκεν εἰς αὐτόν. Ὁ Σανδὼ προθύμως ὑποβάλλεται εἰς τὴν διατύπωσιν ταύτην καὶ γράφει τὰς πρώτας λέξεις, αἵτινες ἦσαν : Σ' ἀγαπῶ.

— Ἂς ἴδωμεν τὰς τελευταίας τώρα, εἶπεν ὁ Καβούρ.

— Ἰδού, ἀπεκρίνατο τεθορυβημένος ὀλίγον ὁ Σανδώ. Καὶ αἱ τελευταῖαι λέξεις ἦσαν Σ' ἀγαπῶ.

ᾳᾳ

Ὁ «Καιρὸς» τῶν Παρισίων δίδει τὰς ἑπομένας λεπτομερείας, περὶ τῶν εἰς τὴν χρίσιν τοῦ Τσάρου χρησιμευόντων παρασήμων καὶ κοσμημάτων :

«Τὸ στέμμα, ἢ ὡς οἱ παλαιοὶ Μοσχοβῖται ἐκάλουν αὐτό, «ὁ πῖλος τοῦ Μονομάχου», ἐκ νήματος χρυσοῦ σφυρηλάτου, εἶνε ἔργον τῆς ἑλληνικῆς χρυσοχοΐας τῶν βυζαντινῶν χρόνων. Ἐπίσης καὶ ὁ ἐπιστέφων αὐτὸ σταυρὸς εἶνε τεχνούργημα ἑλληνικόν. Ὁ σταυρὸς εἶνε κατάστικτος μαργαρίταις καὶ ποικίλοις πολυτίμοις λίθοις. Τὸ στέμμα τοῦτο ἐδωρήθη παρ' Ἕλληνος αὐτοκράτορος ἐν ἔτει 1116 Βλαδιμήρῳ τῷ Μονομάχῳ, μεγάλῳ δουκὶ τῆς Κιέβης, ἐχρησίμευσε δὲ εἰς τὴν στέψιν αὐτοῦ, καὶ ἔκτοτε τούτου ἐγένετο χρῆσις εἰς τὴν στέψιν πάντων τῶν Τσάρων μέχρι τοῦ Τσάρου Πέτρου τοῦ Ἀλεξιάδου. Τὸ χρυσοῦν σκῆπτρον, ἐργασίας προσομοιάς, ἐπιστέφεται στέμματι, φέροντι σταυρόν, κεκοσμημένῳ δὲ ἑξακοσίοις τριάκοντα τέσσαρσι βαρυτιμοτάτοις πολυτίμοις λίθοις. Ἦν καὶ τοῦτο ἐκ τῶν Βλαδιμήρῳ τῷ Μονομάχῳ προσενεχθέντων δώρων. Κατὰ μῆκος τοῦ σκήπτρου ἐγκαυστικῶς εἰσὶν εἰκονισμένα τὰ κυριώτατα τῶν τῆς Νέας Διαθήκης κεφάλαια, φέροντα ἐπιγραφὰς ἑλληνικάς· ὁ δὲ τύπος τῶν χαρακτήρων αὐτῶν μαρτυρεῖ περὶ τῆς ἀρχαιότητος τοῦ σκήπτρου τούτου. Ἡ σφαῖρα, ἐπίσης ἐκ χρυσοῦ, ἑλληνικῆς καὶ αὕτη ἐργασίας κεκοσμημένη 270 πολυτίμοις λίθοις φέρει ἀνάγλυφα, παριστῶντα σκηνὰς ἐκ τῆς Βίβλου. Τὸ ξίφος, ἡ ῥομφαία εἶνε χρυσῷ κατάστικτος, ἔχει δὲ τὴν λαβὴν πεποικιλμένην τοῖς αὐτοκρατορικοῖς ἀετοῖς ἐπιστεφομένοις στέμματι. Ἡ αὐτοκρατορικὴ σημαία ἐκ σειρικοῦ κιτρίνου ἐν τῷ μέσῳ φέρει τὸν θυρεὸν τῆς Αὐτοκρατορίας, περικυκλούμενον τοῖς θυρεοῖς πάντων τῶν κυβερνείων τῆς Ῥωσσίας. Ὁ θρόνος τοῦ Μονομάχου, ἢ «στασίδιον τοῦ Τσάρου», ὡς πάλαι ἐκαλεῖτο, εἶνε ἐκ ξύλου καρυᾶς. Ὁ θόλος, ἢ κρεῖττον ὁ οὐρανίσκος αὐτοῦ στηρίζεται ἐπὶ τεσσάρων στηλῶν, εἶνε δὲ καὶ ἀνάγλυφος· ἡ ζωφόρος αὐτοῦ κεκόσμηται ἐπιγραφαῖς ἐκ τῆς Βίβλου, ἐν σλαβονικῇ γλώσσῃ. Τὸ εἰς τὴν χρίσιν χρήσιμον ἀγγεῖον, ὡς πιθανόν, ἀνῆκε τῷ Καίσαρι Αὐγούστῳ, κατὰ τὴν παράδοσιν δὲ ἐδόθη τῷ Μονομάχῳ ἐκ Βυζαντίου. Ἐξ ἰάσπιδος καὶ κατάστικτον πολυτίμοις λίθοις τὸ ἀγγεῖον τοῦτο, ἐχρησίμευεν ἐν τοῖς πότοις τοῦ ῥωμαίου Καίσαρος, φέρει δ' ἐπὶ τοῦ πώματος αὐτοῦ ὄφιν ὄρθιον δάκνοντα ἑαυτόν».

ᾳᾳ

Ἡ τῆς βασιλίσσης Βικτωρίας θυγάτηρ καὶ σύμβιος τοῦ διαδόχου τῆς Γερμανίας, διατρίβουσα ἐσχάτως ἐν Βενετίᾳ ἐπεσκέψατο τὸ κατὰ Φροίβελ νηπιαγωγεῖον «Asilo di Vittorino da Feltre» ἄνευ τοῦ προειδοποιῆσαι τὴν ἔλευσίν της. Εὗροῦσα τὰ νήπια προαριστῶντα ἔλαβε πολλὰ τούτων εἰς τὰς ἀγκάλας καὶ προσενεγκοῦσα αὐτοῖς τροφὴν τὰ κατεφίλησε. Τελευταῖον προσηγόρευσεν αὐτὰ ἰταλιστί, συμβουλεύσασα νὰ μὴ βασανίζωσι τὰ μικρὰ ζῷα, διότι τοῦτο μαρτυρεῖ πονηρότητα καρδίας.

ᾳᾳ

Οἱ Ἄγγλοι τηροῦσιν ἱερὰν τὴν Κυριακὴν μετὰ μείζονος αὐστηρότητος ἢ οἱ Ἰσραηλῖται τὸ Σάββατον. Ἀπό τινων ἐτῶν συνέστη ἐν Λονδίνῳ ἡ λεγομένη «Ἑταιρία τῆς Κυριακῆς» ἵνα μεταπείσῃ τοὺς σφοδρὰ ζηλωτὰς, ἀλλὰ μάτην. Ἐσχάτως γενομένης ἐν τῇ Ἄνω Βουλῇ μακρᾶς συζητήσεως ἐπὶ τῆς ἱερότητος τῆς Κυριακῆς, ἐφάνη πάλιν ὁπόσον βαθέως ὑπάρχουσιν αἱ προλήψεις ἐρριζωμέναι. Οἱ Τόριοι ἀπέρριψαν τὴν πρότασιν τοῦ λόρδου Δυνραβέν, καθ' ἣν ὤφειλον νὰ εἶνε ἀνοικτὰ τῇ κυριακῇ ἀπὸ τῆς 2 μ. μ. τὰ δημόσια μουσεῖα καὶ αἱ πινακοθῆκαι· ἐδέξαντο δὲ ἑτέραν πρότασιν τοῦ λόρδου Σαφτεσβουρύ νὰ εἶνε ἀνοικτὰ τὰ μουσεῖα κατὰ τὰς ἐργασίμους ἡμέρας μέχρι τῆς 10ης ἑσπερινῆς.

ΑΘΗΝΗΣΙ. — ΤΥΠΟΙΣ «ΚΟΡΙΝΝΗΣ» ΠΛΑΤΕΙΑ ΟΜΟΝΟΙΑΣ.